

Izvorni znanstveni rad
UDK 342.54 : 940.1 (497.5 Rakovec)"14" - "17"
Primljeno 2016-07-22
Prihvaćeno 2016-09-09

RAKOVEČKI PURGARI

(Oppidani Rakonczenses)

Franjo Pajur, Zagreb

Sažetak

Stanovnici trgovišta Rakovec se u ispravama 15. i 16. st. nazivaju građani (*cives*), no, budući da njihovo naselje nije bilo slobodni kraljevski grad (*libera villa, civitas*), nego vlastelinsko trgovište lokalnog značenja (*oppidum*), oni su u svojim obvezama najkasnije u 16. st. izjednačeni s jobagionima (kasnije *purgarima*) tj. povlaštenim kmetovima sela gradskog područja, tzv. *purgarije*. Pitanje je jesu li i u "zlatna" korvinska vremena, kada je Rakovec brojio, za ondašnje vrijeme impresivnih 115 dimova, imali drugačiji status? S obzirom na strukturu davanja iz tog doba, većina je stanovnika očito bila "mješovitog" tipa (i seljaci i trgovci/obrtnici) i stoga pogodna za postupno pokmećivanje te neki, zbog obavljanja različitih poslova (šumar, maltar, pisar), djelomice ili u cijelosti oslobođeni kmetovi te osiromašeni bivši plemići jednoselci kao i niži plemići. Zacijelo je "pretek važnosti" (*Bedeutungsüberschuss*) osnovnih funkcija (obrambene, privredne i vjerske) bio nedovoljan da bi Rakovec postao grad. Na koncu su u 18. st. i "građani" i *purgari* i kmetovi nekadašnjeg Rokonoka statusno izjednačeni: svi su postali kmetovi, a Rakovec selo.

Ključne riječi: Rakovec; purgari; oppidum

Rakovečko vlastelinstvo, "nekoć znamenita gospodština rakovačka sa gradom i mjestom",¹ spominje se kao posjed već u arpadsko doba: Andrija II. Arpadović, herceg Slavonije i kasniji kralj, darovao je g. 1202. pustu i nenaseljenu zemlju Rakovec (*terra Rokonuc*) banu Martinu sinu Vaje (*terra uacua quondam et deserta Martino bano filio Waie ex predecessorum nostrorum donatione fuerat collata*).² Dakako, pojam "terra" valja shvatiti kao područje vlasti fe-

---

¹ Lopašić, Radoslav. *Hrvatski urbari*, MHISM 5, Zagreb 1894. s. 166.

² *Codex diplomaticus* (dalje: CD) IV, 285, g. 1245. odn. Magyar Országos Levéltár (dalje: MOL) DL 33704.

udalnog gospodara (*districtus*³) odnosno posjed (*possessio, dominium*), jer u Slavoniji u XII. i XIII. st.⁴ bilo je uobičajeno posjede u ispravama nazivati "terra", tako primjerice: "terra Dulypchka",⁵ "terra Worbouch",⁶ "terra Guztowyg",⁷ "terra Ravn",⁸ "terra Bele ducis"⁹ itd. Podložnike posjeda u istim se stoljećima zvalo neodređenim pojmom "populos"¹⁰ ili rjeđe "homines", kao npr.: "populorum castru Kemluk", "populorum comitis Endri", "populis domine Bentichec", "populis comitis Crisiensis",¹¹ "homines esse populos castru predicti (castru Crisiensis)",¹² "populis castru qui uocatur Bolotyń"¹³, "hominem nomine Wolkomer filium Kuplen"¹⁴ itd. Preciznije se u ispravama nazivaju podanici zvani "jobagiones castru": "iobagionum castru Crisiensis",¹⁵ "Iner iobagio castru",¹⁶ "iobagiones castru de Zagoria",¹⁷ "iobagiones castru Vorosdiensis",¹⁸ "iobagiones a castro de Morocha",¹⁹ "iobagiones castru de Kemnuk"²⁰ itd. Pojam *jobagio* *Lexicon*²¹ određuje kao hungarizam *jobbágy* a definira kao 1) *subditus alcs superioris, unus e proceribus (regni Hungariae)*: pod-

³ "Obwohl G. von Below durchaus den Begriff "terra" in seinen verchiedenen Bedeutungsschattierungen belegte, stellte er fest ... daß dieses Wort ,insbesondere mit dem 13. Jh. zur technischen Bezeichnung des Territoriums, des staatlichen Gebiet des aufkommenden Landsherrn' geworden sei. ... Am Niederrhein kann ,terra' mit ,comitia' ebenso gleichgesetzt werden wie mit dem blossen ,districtus' (Janssen)". – Schubert, Ernst. *Fürstliche Herrschaft und Territorium im späten Mittelalter* München 2006, S. 54-55.

⁴ Za razliku od XIV. st. kada se ustalio termin "possessio", tako npr. *possessionis Blyzna* (CD VIII, 465, g. 1317.), *possessionem Chehy* (CD VIII, 465, g. 1317.), *possessionis Gozthoyg* (CD VIII, 522, g. 1319.), *possessionis Sueteneuch* (CD IX, g. 1329.), *possessionis Rakounuk* (CD XVI, 209, g. 1381.) itd.

⁵ CD IV, 242, g. 1244; MOL, DL 35969

⁶ CD IV, 224, g. 1244.

⁷ CD V, 476, g. 1268.

⁸ CD IV, 397, g. 1249.

⁹ CD III, 9, g. 1201.

¹⁰ *Populos = narod, svijet, mnoštvo ljudi* (Divković, Mirko. *Latinsko-hrvatski rječnik* Zagreb 1900., pretilsak Zagreb, 1988.); *lyuczto, puk, kupchina lyudih* (Jambrešić, Andrija. *Lexicon latinum* Zagreb, 1742., pretilsak Zagreb, 1992.); *puk* (Habdelić, Juraj. *Dictionar* Graz, 1670., pretilsak Zagreb, 1989.); *lyuczto, puk* (Belloszteneucz, Joannes. *Gazophylacium* Zagreb, 1740., pretilsak Zagreb, 1974.).

¹¹ CD IV, 284-286 g. 1245.

¹² CD V, 476, g. 1268.

¹³ CD IV, 19-21, g. 1236.

¹⁴ CD IV, 242., 1244.

¹⁵ CD IV, 223-226, g. 1244.

¹⁶ CD III, 89-91, g. 1209.

¹⁷ CD V, 109, g. 1258.

¹⁸ CD V, 112-117, g. 1258.

¹⁹ CD V, 185, g. 1209.

²⁰ CD V, 325, g. 1266.

²¹ *Lexicon latinitatis medii aevi iugoslaviae I*, Zagreb, 1973. s. 612.

ložnik nekog višega, velikaš (ugarskog kraljevstva), argumentirajući to navodom iz g. 1201. (*jobagiones nostri quorum nomina sunt: Mog comes, Nycholaus comes, Martinus comes ...*) odnosno 2) *rusticus, colonus*; seljak, kmet, a za primjer se navodi isprava iz 1375. godine: “*omnium aliorum ruralium seu jobagionum (de possessione Blizna)*”.²² Prema Krajneru,²³ *jobagio* potječe od ug. *jobb* (melior) + *ágy* (natu) tj. “*einen von besserer Geburt*” a u određenju razlikuje *jobagio* kao 1) “*die Vornehmen ihrer Art*” ali i 2) “*die freien Bauern eines Herrn*”. Timon²⁴ izvodi opsežniju etimologiju riječi: odbacuje Cornidesovo (*jobb* + *äg*, s. v. wie: *aus besserem Zweige*) i Kovachichevo (*jobb* + *ágy*, s. v. wie: *aus besserem Bette*) izvođenje, jer “*die ursprüngliche Schreibweise joubagio deutlich die Trennung jö-bágy fordert*” i priklanja se tumačenju Vámbéryja, koji “*hält das Wort für ein Compositum von jou jau, das in den turko-tartarischen Sprachen Krieg bedeutet, und von bag, baj dem bekannten turko-tartarischen Worte für Oberhaupt, Vorsteher, Fürst*”. Međutim, “*pojam jobagio tako je širok da može značiti običnog seljaka i bana*”²⁵! Uži pojam “*jobagiones castr*” bili su – prema Mažuraniću²⁶ – slobodni posjednici zemljišta dužni vojevati za kralja, naročito braniti kraljev grad, pod kojim stoje, ili – po Laszowskom²⁷ – istovjetni s “*nobiles castrenses*”, “*nobiles castr*” i “*quasi nobiles*”,²⁸ ali ne i s “*nobiles regni*”. U ovom smislu i Timon navodi Kezaija: “*Die jobbagiones castr sind arme Adelige, die zum Könige kamen und denen der König zur Burg gehöriges Land verlieh, damit sie die Burg und das Burgland zu Kriegszeiten beschützen*”, objašnjavajući to time što “*zu Ende des XIII. Jahrhunderts, als Kezai schrieb, die Klasse der Burgmänner zum Teil aus verarmten Adeligen bestand, die vom Könige Burgland mit unbedingter Heerfolgepflicht erhalten hatten. Während einerseits viele Burgmänner infolge hervorragender Dienste durch königliches Privileg in den adeligen Stand emporstiegen, sanken andererseits die verarmten Adelligen in den Kreis der Burgmänner herab, indem sie vom König Land empfingen, wofür sie besondere Kriegsdienste zu leisten verpflichtet waren*”. Iz svega rečenog se nádaže da su “*jobagiones castr*”, kako u Ugarskoj, tako i u Hrvatskoj XII. i

²² CD III, 6, g. 1201. odnosno Tkalčić, I. K. *Monumenta civitatis Zagrabiae* (dalje: MCZ) I, 248.

²³ Krajner, Emerich. *Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns* Wien 1872. S. 163.

²⁴ Timon, Ákos. *Ungarische Verfassungs- und Rechtsgeschichte* Berlin 1904, S. 144-6.

²⁵ Klaić, Nada. *O nekim pitanjima feudalne formacije u srednjovjekovnoj Slavoniji*, Historijski zbornik (dalje: HZ) Zagreb, 4/1951., s. 109.

²⁶ Mažuranić, Vladimir. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik* (pretisak), Zagreb, 1975., s. 352-3.

²⁷ “*Jobagiones su se zvali i ‘quasi nobiles’, ali ne bijahu ‘nobiles regni’, koji su bili neovisni od castra i župana*”. – Laszowski, Emilij. *Podijeljenje plemstva po banu Nikoli g. 1346*. Vjesnik arheološkog muzeja vol. 4, No. 1, Zagreb, 1900. s. 72.

²⁸ Laszowski, Emilij. *Stara hrvatska županija Podgorje* Rad JAZU 138, s. 33.

XIII. stoljeća, kategorija slobodnjaka obvezna na vojnu službu, za obranu kastra i države, a na poziv kralja, dužna ići u rat i izvan zemlje. Potčinjeni su bili županu svog grada-tvrđe (*comes castris*) i razlikovali se od “castrenses” (gradokmetova), koji “nijesu vršili ratne dužnosti, nego doprinosahu za uzdržavanje castra, i u opće za potrebe obrane budi podavanjem u naravi budi osobnim radnjama”.²⁹ Prigodom međašenja zemlje Dulepske g. 1244. spominje se međa koja odvaja “zemlju rakovečkog kastruma, gdje je župan te zemlje imenom Vognislav (*terram castris de Rokonuk ubi comitem eiusdem terre nomine Vognizlov*),³⁰ te su njemu zasigurno bili potčinjeni i “jobagiones castris” kao i “castrenses” grada-tvrđe. Međutim, u drugoj polovici XIII.³¹ a osobito u XIV. stoljeću ova se razlika gubi: ukoliko nisu postali plemići (*nobiles unius sessiones*) “jobagiones castris” postaju “jobagiones” u onom drugom značenju *Lexicon*a (2. *rusticus, colonus*; seljak, kmet)³², tako su npr. g. 1366. priznali kmetovi (*iobagiones*) Stjepana, sina Mikca da su na Stjepanovu posjedu naselili jednog kmeta (*unum iobagionem*) koji je pripadao sinovima Ladislava Rakovečkoga,³³ a g. 1381. spominje se zemljište kovača Gregora sada kmeta magistra Akuza (*a fundo Gregorii fabri, nunc iobagionis magistris Akus*).³⁴

Godine 1435.³⁵ plemići Toma i Antun Rakovečki (*Thomas et Anthonius de Rokonok*) izdaju urbarijalnu ispravu “kmetovima ili građanima” (*jobagionibus seu civibus*) Rakovca (trgovišta) i Kalinovice (sela). Prema navedenoj ispravi bili su podložnici u rakovečkom trgovištu i dotičnom selu od cijelog selišta (*sessio sua integra*) veličine 12 jugera (*duodecim jugeribus*) obvezni godišnje: 1) novčano: 200 denara (*ducentos denarios regales*), 2) naturalno – 3 dara (*tria munera*): za Božić (*in festo nativitati domini*) – 1 kopuna, (*unum caponem*), 4 denara za kruh (*quatur denariis de pane*), 1 lopaticu, plečku tj. šunku, (*unam scapulam*) a za Uskrs (*in festo Pas dominii*) – 1 sir (*unum caseum*), 12 jaja (*duodecim ova*), 4 denara za kruh (*quatur denariis de pane*) te za Uznesenje Marijino ili Veliku Gospu (*in festo assumptionis Virginis gloriose*) – 1 kopuna (*unum caponem*), 4 denara za kruh (*quatur denariis de pane*) a povrh toga još: sjemensku kokoš (*unum pullum semel*) odnosno kvartu pšenice zagrebačke mjere (*quartalem tritii measure Zagradiensis*).

²⁹ Laszowski, *Podijeljenje ...* s. 72

³⁰ CD IV, 241-243, g. 1244.

³¹ “U toku druge polovice XIII. st. njihov se položaj mijenja: ili postaju *nobiles*, plemići, ili, ukoliko su došli pod vlast kojeg vlastelina, podložni seljaci. Zbog osiromašenja *jobagiones castris* predavali bi se zajedno sa svojom zemljom drugima u službu”. – Klaić, Nada. O nekim pitanjima feudalne formacije u srednjovjekovnoj Slavoniji, HZ IV, Zagreb, 1951., s. 110

³² Tako i Werböczy: “*de villanis (quos iobagiones nuncupamus)*” – Werböczy, *Tripartitum* III, 25 a njega prevodi Pergošić: “*priprosti liudi (kotere my kmete imenuiemo)*” – Pergošić, *Decretum* III, 25.

³³ CD XIII, 533-534, g. 1366.

³⁴ CD XVI, 208-212 i 245-249, g. 1381.

³⁵ HDA, NRA 1522/17 odn. MOL DI 33789.

Ako "prema najvišim cijenama kvartal pšenice i darovi nisu mogli vrijediti više od 30 do 50 denara", onda je doista "prema ispravi iz 1435. novčana daća glavno podavanje kmetova u Rakovcu i Kalinovici".³⁶ Podložnicima je bilo dopušteno svoje posjede (kao i krčevine) ustupiti susjedima (prodati), ali kao cjelinu a ne po dijelovima, što također ukazuje na "gradski" karakter naselja. Gradska su naselja, naime, uživala posebne povlastice, koje su determinirale i osobne slobode njihovih članova a od kojih su najvažnije bile: slobodan izbor suca, slobodno rapolaganje imovinom i pravo seljenja. Novi su naseljenici na pustom zemljištu bili deset godina (*decem annorum*) oslobođeni svih službi i plaćanja (*omnibus serviciis et solutionibus*). Isprava je izdana "kmetovima i li građanima" (*jobagionibus seu civibus*) iz čega proizlazi da pojam "jobagion" u njoj nije izjednačen s pojmom "colonus", nego se očito odnosi na povlaštene kmetove (u pravima izjednačene s "građanima") na gradskom području, koji će kasnije biti nazvani "purgari" a područje njihovih naselja "purgarija". Riječ "purger" (iskrivljenica od njem. *Bürger* =građanin) prevode naši autori kao =*civis, oppidanus*;³⁷ =*varaschan, varossecz, gradyanin, peregr. purgar, r. Stadt-Mann, Burger, Varoši-ember*;³⁸ *oppidanus =civis, (D) gragyanin; purgar =civis, incola oppidi, oppidanus, municeps; varassecz*;³⁹ *purgar*;⁴⁰ a jedino Mažuranić⁴¹ donosi i drugo značenje tj. *purgar =civis, gradjanin, ali i član povlaštene trgovišne občine, koji nije gradjanin slobodnoga i kraljevskoga grada*. Ovo nam posljednje određenje na zoran način predočava karakter rakovečkog *oppiduma*: ono nije slobodni kraljevski grad (*libera villa, civitas*), nego vlastelinsko trgovište lokalnog značenja (*oppidum*), čiji su "cives" bili "mješovit" tip "građana", "koji nije seljak, jer ne živi isključivo od poljoprivrede, ali nije ni čistí trgovac i obrtnik, jer ima zemlje".⁴² Zbog svega navedenog su rakovečki "građani" statusno bili izjednačeni sa stanovnicima purgarije, trgovišne općine te ih zajedno s njima nadalje zovem zajedničkim imenom – " p u r g a r i ". Razloge pak nastanka rakovečkog trgovišta (smješteno uz *castrum* na najvažnijoj slavonskoj srednjovjekovnoj prometnici, "vojničkoj" ili *Kolomanovoj cesti*⁴³) najbolje ilustrira

³⁶ Adamček, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII st.* Zagreb, 1980., s. 123, 159.

³⁷ Habelić, *Dictionar.*

³⁸ Jambrešić, *Lexicon.*

³⁹ Bellosztenecz, *Gazophylacium.*

⁴⁰ Tako Pergošić (Pergošić, *Decretum* III, 9) prevodi Werböczyjev (*Werböczy, Tripartitum* III, 9) izraz "cives".

⁴¹ Mažuranić, Vladimir. *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik* Zagreb, 1908 - 22., pretisak Zagreb, 1975.

⁴² Klaić, Nada. *Prilog pitanju postanka slavonskih varoši* Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Zagrebu III, Zagreb, 1955., s. 49.

⁴³ Pajur, Franjo. *Rakovečka trasa "vojničke" ili Kolomanove ceste* u: Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU vol. 29 Zagreb, 2011.

navod Nade Klaić: “Za smještaj je tih lokalnih tržišta bio od presudne važnosti *sistem castrorum*, upravno uređenje u doba Arpadovića u Ugarskoj i u svima onim zemljama, koje su došle pod njihovu vlast. Nastavljajući na slavenske zbjegove i izgrađujući sami nova *castra* oni su čitavu državu podijelili na veće ili manje jedinice, županije, s *castrumom* kao središtem. *Castra* su se zbog strategijske važnosti nalazila na važnim putovima, koji su usto bili i glavne arterije trgovačkog prometa. Zbog toga su lokalna mjesta razmjene, kod nas kao i u čitavoj Europi, nastala većinom uz *castrum* ili ispod njega”.⁴⁴

Udovica Ulrika Celjskog, Katarina, 12. svibnja 1460.⁴⁵, izdala je u Varaždinu povelju kojom “građanima kao i kmetovima pripadajućima našem gradu Rakovcu” (*civium ipsorum ac jobagionum sub pertinentiis castris nostri Rokonok*⁴⁶) dozvoljava žirenje svinja “u šumama ... Radojska gora, Vranje i Jesenovac” (*in sylvis ... Radojska gora, et Vranja, ac Jesenovecz*). U drugoj njenoj ispravi, izdanoj Antunu i Mihaelu Pučiću Rakovečkom (*Antonius et Michaelis Puchitz de Rokonok*), a datiranoj 14. rujna iste godine u Varaždinu⁴⁷, spominju se “građani i kmetovi donje i gornje rakovečke provincije” (*cives et jobagiones nostri de inferiori et superiori provincia Rakonok*). U ispravama spomenuti “jobagioni” izjednačeni su s “građanima” trgovišta Rakovec u prije navedenom značenju “purgari”.

Deveti rujna 1491.⁴⁸ herceg Ivaniš Korvin u pismu svom rakovečkom kaštelanu Anthoniju Pokyju traži da se građani i stanovnici trgovišta Rakonok (*cives et incole oppidi nostri Rakolnok*) ostave u starim slobodama (*omnibus antiquis libertatibus conservare*), budući da su često put turskim provalama bili upropašteni. Stare slobode značile su da će i dalje umjesto desetine plodina (*decimae frugum*) plaćati 4 bečka solida (*quatur solidos Viennenses*) od cijelog selišta (*a integra sessione*). Ovaj se put umjesto naziva “jobagion” javlja “incola”,⁴⁹ ali opet u značenju “purgar”.

Prema hercegovoj ispravi iz g. 1495.⁵⁰ davanja rakovečkih građana i stanovnika (*civium et incolarum in oppido nostro Rakonok*) od cijelog selišta (*a integra curia seu sessione*) iznosila su: 1) novčana: 54 bečka denara jurjevščine (*in festo b.*

⁴⁴ Klaić, N. *Prilog pitanju ...* s. 48-49.

⁴⁵ Arhiv HAZU (dalje: AA, Akademijin arhiv) D-XIII-53; MOL DI 231435.

⁴⁶ A ne “*civium, oppidanorum et jobagionum*”, kako Lopašić (Lopašić, *Hrvatski ...* s. 169) pogrešno navodi, jer u navodu pri kraju isprave također stoji: “*cives et jobagiones nostri in provincia nostra Rokonok*”.

⁴⁷ MOL DI 35627.

⁴⁸ AA, D-XVIII-93.

⁴⁹ *Incola* =sztanovnik, *priszelec* (Belostenec, *Gazofilacij*) odnosno =sztanovnik, *selyar* (Jambrešić, *Lexicon*).

⁵⁰ Lopašić, *Hrvatski ...* s. 168, 169; AA D-XIX-10.

Georgii martyris ... quinquaginta quatuor Viennenses), 54 bečka denara martinščine (*in festo b. Martini ... quinquaginta quatuor Viennenses*); 2) naturalna – 3 dara (*tria munera*): za Božić (*in festo nativitati domini*) – 1 kopuna, (*unum caponem*), 1 lopaticu, plečku tj. šunku, (*unam scapulam*), 1 plaćaju (*solvent unam*); za Uskrs (*in festo resurreccionis*) – 1 sir (*unum caseum*), 12 jaja (*duodecim ova*), 4 denara (*quatuor Viennenses*); za Uznesenje Marijino ili Veliku Gospu (*in festo assumptionis Virginis gloriose*) – 1 kokoš (*unum pullum*), plaćaju (*solvent unam*); povrh toga još: u vrijeme žetve – kebel pšenice (*in tempore seminature - tritici cubulum unum*), 4 bečka denara godišnje (*pro decimis quatour Viennenses annuatim*) – za desetinu zagrebačkom biskupu, 1 stražara za čuvanje kaštela (*unum hominem pro custodia castelli nostri*). Redovita novčana daća rakovečkih podložnika sada je smanjena s 200 na 108 denara i podijeljena u dva dijela (*de facto* u dvije zasebne daće): 54 denara jurjevščine i 54 denara martinščine⁵¹. Naturalna su davanja ostala uglavnom ista, osim 4 bečka denara desetine zagrebačkom biskupu za svako selište a zbog ratne opasnosti bili su i obvezni svaki dan dati jednog čovjeka-stražara za čuvanje kaštela kojeg će plaćati kaštelan (“... *unum hominem pro custodia castelli nostri invenire debebunt, quem castellani nostri pro salario contentare eundem sint obligati*”). Ova su davanja ostala nepromijenjena i nakon Ivaniševe smrti tj. za gospodstva njegove žene Beatrice Frankopan, odnosno njenog drugog muža Jurja Brandenburškog, koji je navedenu povelju Ivaniša Korvina i potvrdio u Krapini 11. srpnja 1511. Naziv “jobagion” i u ovoj je Korvinovoj povelji zamijenjen pojmom “incola”, no opetovano u značenju “purgar”. N. Klaić⁵² se glede ove isprave poziva na Lopašića koji tvrdi da “ne ima spomena da bi ,purgari‘ kakovu tlaku davali”, dodajući “kako je bilo u vanjskih selih vlastelinstva u tom pogledu i u starije doba neznamo”,⁵³ dok joj Bromlej s pravom predbacuje kako ne uzima u obzir da “tekst povelje upravo govori da se u njoj imaju u vidu kako ,purgari‘ (cives), tako i uopće ,stanovnici‘ (incolae) ... pri čemu ni ,purgari‘ ni ,stanovnici‘ nisu bili obavezni vršiti tlaku”⁵⁴ – tekst, naime, izrijekom spominje “*civium et incolarum in oppido nostro Rakovecz, seu in districtu et pertinenciis eiusdem*”!

⁵¹ Redovita selišna novčana daća (*census, činž ili daća*) kupila se, u pravilu, u dva obroka, u proljeće i jesen, pa se najčešće i nazivala prema terminima plaćanja: o Jurjevu - *jurjevščina*, o Martinju - *martinščina*. Plaćanjem u dva obroka redovito se selišno novčano davanje *de facto* dijelilo u dvije zasebne daće.

⁵² Klaić, Nada. *O razvitku feudalne rente*, Radovi Filozof. fakulteta, Odsjek za povijest III, Zagreb, 1960., s. 6.

⁵³ Lopašić, *Hrvatski ...* s. 168

⁵⁴ Bromlej, J. V. *Još o pitanju razvoja feudalne rente u Hrvatskoj potkraj XV i i XVI st.* HZ XVI/1963., s. 276.

Udovica hercega Ivaniša Korvina, Beatrice Frankopan, za svog boravka u Rakovcu (*Datum in castello nostro Rokonok*), a uoči blagdana sv. Kuzme i Damjana g. 1505.⁵⁵ daje na uživanje zapuštenu livadu (*fenilia deserta*) na posjedu Lušec i blizu stare Lonje (*in possessione nostra Lwsecz vocata et penes fluium vetus Lonya*) "građanima trgovišta Rakovec" (*civium in oppido nostro Rokonok*). U ispravi se ne spominju "jobagioni", ali ni Korvinove "incole", nego samo "cives", što znači da se darovanje odnosi samo na stanovnike trgovišta koji se još uvijek nazivaju "građani" a na uživanje dobivaju – pustu livadu!

O položaju rakovečkih kmetova početkom 16. st. svjedoči njihovo pismo upućeno gospodinu Jurju. Naime, g. 1517.⁵⁶ pišu rakovečki i vrbovečki kmetovi (*universi iobagiones et coloni de pertinenciis Rokonok et Vrbowcz*) svom gospodaru Jurju markizu Brandenburškom da ih njegov medvedgradski kaštelan tjera popravljati lukavečki kaštel, a oni da nikad nisu bili dužni raditi bilo kakve poslove preko Save (... *et quia nonquam ultra fluvium Zawa ad aliquos labores hactenus fuimus obligati* ...). Zato ga zaklinju neka poštuje njihove stare slobode, budući da toliko posla ima oko utvrda Medvedgrad i Rakovec (*super castrum Medwed et castellum Rokonok*) da ih ni za te poslove nema dovoljno i jedva će ih moći ove godine posvršavati. Osim toga, prošle su godine, ratujući oko lukavečkog kaštela s buntovnim predijalima toliko ljetine izgubili da neki među njima nemaju ni kruha (...*ut aliqui ex nobis eciam panem non habent...*). I ovdje se izraz "jobagioni" odnosi na povlaštene kmetove odnosno "purgare" a "coloni" na kmetove.

Nikola Zrinski Sigetski imao je u Rakovcu svog kaštelana: tako se g. 1549. spominje Lovro Skulić (*egregium Laurencius Skwlych dictum castellanum pretati castelli Rokonok*)⁵⁷. Isti je Skulić 8. rujna 1550. godine prodao za tri ugarska florena "pustu livadu u Kleščima" (*fenile desertum in Klezthe*) literatu Ambrozu Gregorijancu a u ugovoru je imenovan kao "kaštelan grada i građanin trgovišta Rakovec" (*Laurentius Skwlych castellanus castelli et civis oppidi Rokonok*). Kupoprodaja je obavljena pred sucem rakovečkog trgovišta Blažom Crnčićem (*coram iudice eisudem oppidi Blasio Chernchych*). Iz ovog kupoprodajnog ugovora saznajemo da je i kaštelan rakovečkog kaštela stanovao u trgovištu, da je trgovište imalo svog suca, koji nije bio *villicus* (seoski sudac) nego *iudex oppidi* ("gradski" sudac).

Sredinom 16. st. a svakako p r i j e 1566. godine i njegove tragične smrti, bili su stanovnici Rakovca, Samoborca, Baničevca i Brezana obvezni svom zemaljskom gospodaru Nikoli Zrinskom Sigetskom "da v tajednu po dva dni imaju služiti povozom, kamo je potribno bude po jednom živinčetu i kada z daleka puta dojdu,

⁵⁵ Lopašić, *Hrvatski* ... s. 172.

⁵⁶ Laszowski, Emilij. *Monumenta Turopoliensis* (dalje: MT) II, s. 384.

⁵⁷ MT III, 175.

⁵⁸ AA, D-XXXI-112.

da im se počinka da do pet ili šest dan, a kada bi na povoz neimali pojti, da ta dva dni imaju pišice grada popravljati; dohodak takajše pinezni, sitni i ostali, kako se u urbariumu uderži, da imaju davati” – saznajemo iz isprave datirane godinom 1623. kada – piše Juraj Zrinski – “dojdoše pred nas naši verni podložnici Rakovčani, Samoborčani, Baničevčani i Brezanci i pokazaše nam nike svoje stare pravice, i navlastito od pokojnoga gospodina deda, gospodina grofa Miklouša Zrinskoga i ne htismo pogovoriti list našega rečenoga pokojnoga gospodina deda, nego im iznovič dasmo pravice onakve”.⁵⁹ Navedena su četiri mjesta očigledno činila rakovečku purgariju, čiji su stanovnici u odnosu na druge kmetske podložnike imali stanovite povlastice (*stare pravice*). Tezu N. Klaić “da je termin purgar na vlastelinstvu u Hrvatskoj XVII. st. bio samo relik i više primjera očito ukazuje na pokmećivanje ili feudalizaciju slobodnih varoši na vlastelinstvu”⁶⁰ valja situirati ranije – “građani” rakovečkog trgovišta očito su, ovim nametanjem obveze povoza i “pešje” tlake (radne rente), već sredinom XVI. st. bili zajedno s podložnicima drugih sela purgarije samo povlašteni kmetovi. Naime, iz obje ključne isprave – kako one rakovečkih plemića iz 1435. godine, tako i one Ivaniša Korvina iz g. 1495. – proizlazi da rakovečki podložnici (građani i jobagioni odnosno Korvinovi “incole”), nisu u prethodnom XV. st. imali obvezu radne rente, što – za razliku od N. Klaić koja je tvrdila kako se o tome “ništa pouzdano ne može zaključivati”⁶¹ – drži i Bromlej.⁶² “purgari u XV. st. nisu, kao ni ostali stanovnici rakovečkih posjeda, morali vršiti tlaku, sada – ako ne prije, a ono od 60-ih godina XVI. st.. – vrše službu povozom a najvjerojatnije i poljsku, pješačku tlaku”. Jer, Bromlej točno zaključuje kako se u urbaru iz g. 1630. izrijekom kaže da su pešjom tlakom bili “od starine” (*antiquitus*) obvezni tri dana a budući da im je poveljom Jurja Zrinskog to smanjeno na 2 dana⁶³, ono “od starine” se očito odnosi na doba Nikole Zrinskoga Sigetskog tj. sredinom XVI. st.

Krajem XVI. st. prelazi se na novi način oporezivanja: porezna jedinica nije više dim (porta, selište) nego kmetska ili želirska kuća i te su u *Popisu domaćinstava plemića jednoselaca, predijalaca, plemića, armalista, kmetova i želira* g. 1598.⁶⁴ po prvi put popisane kuće kmetova ili želira kao osnova za razrez i ubiranje *dike*

⁵⁹ Lopašić, *Hrvatski ...* s. 172.

⁶⁰ Klaić, Nada. *Seljačke bune u 17. st. u Hrvatskoj*, HZ XIII/1960., s. 129.

⁶¹ Klaić, N. *O razvitku ...* s. 6

⁶² Bromlej, *Još o pitanju ...* s. 282.

⁶³ Lopašić, *Hrvatski ...* s. 178.

⁶⁴ *Regestum comitatum Zagradiensis et Crisiensis anno 1598 unius sessionis nobilium ac praedialium armalique nobilium et universorum colonorum et inquilinorum, comitatus Crisiensis*. – Adamček, Josip - Kampuš, Ivan *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj XV. i XVI. stoljeću*, Zagreb 1976., s. 462.

(kraljevskog poreza). Stanovnici ili glavari obitelji trgovišta Rakovec koje je pripadalo Gašparu Blaževiću, baš kao i kaštel (*castellum Rokonok egregii Casparis Blasiewych, oppidum ibidem*) bili su: STEPHANUS JECHYCH (*colonus*), FABIANUS THWRCHYN (*colonus*), GEORGIUS GERBAWCHEW (*colonus*), GEORGIUS CZWETTKO (*colonus*), JOANNES THWKOWYCH (*colonus*), Joannes KRANYECZ (*colonus*), CASPAR LOWAZ (*colonus*), CASPAR KRANYECZ (*inquilinus*), FRYSKA *relict*a PLWSCHECHKA (*colonissa*), BARTOLOMEUS THKALECZ (*inquilinus*) i NICOLAUS PETTRYNOWYCH (*colonus*). Dio su vlastelinstva Erdödy založili, tako da *Popis* obuhvaća dio kneza Petra Erdödyja (Negovec, Samoborec i Vrhovec i Gornje Dvorišće) te dio Gašpara Blaževića kome pripada sam kaštel i trgovište Rakovec sa selima Donje Dvorišće, Brezani, Baničevci, Drobčevci i Mlaka. Samoborci i Gornje Dvorišće su se inače ubrajali u rakovečke pripadnosti. Na Blaževićevu je dijelu posjeda živjelo 40 podložnika od kojih su bila 33 kmeta, 5 inkvilina i 2 slobodnjaka. Stanovnici trgovišta Rakovec bili su popisani kao kmetovi (*coloni*) a dvojica kao inkvilini. Pojam inkvilin *Lexicon* tumači kao *inquilinus = qui in domo aliena habitat, colonus sine praedio*; kmet bez posjeda, želir.⁶⁵ Unatoč tome, inkvilini su često ipak posjedovali manji posjed: u starije doba ispod ¼, kasnije ispod 1/8 selišta a zanimanjem su bili nadničari ili obrtnici, rjeđe trgovci, tako da je samo ovih 5 rakovečkih inkvilina, a i to možebitno, imalo neki "građanski" status.

Poslije Sisačke bitke (1593.), tzv. Dugog rata i mira u Žitvi (1606.) prestaju turske provale i počinje kolonizacija polupustih vlastelinstava križevačke županije te na području rakovečkog imanja u razdoblju od 1618. do 1623. godine nastaju "nova naselja" (*novae coloniae*): Lonjica, Peskovec, Radoišće, Salničani⁶⁶, Valetić i Gornji Brezani. U većini slučajeva (osim Gornjih Brezana) bilo je to zapravo ponovno naseljavanje sela koja su opustjela uslijed turskih pustošenja i pljački. "Locatori"⁶⁷ su zbog dovođenja naseljenika bili oslobođeni davanja: selo Lonjicu je naselio Vuk (*Volphang*) Gašić, Salničane Michael Piškorić a Peskovec Joannes Lesičak. Kolonisti su bili prebjeci iz turske Slavonije: u Lonjici i Peskovcu – S l a v o n c i (*S l o v i n c i*) a u selima Radoišće, Salničani, Valetić i Gornji Brezani

⁶⁵ *Lexicon* ... s. 394.

⁶⁶ U urbaru iz 1630. Lopašić (Lopašić, *Hrvatski* ...) je krivo pročitao *Celničani* umjesto *Salničani* (*Szalnicsani*) kako piše, a i odnosi se očito na Salnik a ne (kako sam i ja, temeljem tog krivog čitanja i kasnije literature koja se na njemu temeljila – kao npr. Adamček, *Agrarni* ... str. 522. – isprva mislio) na selo Celine. Argumenti koji dodatno govore tome u prilog: a) u to se vrijeme, naime, već Vrbovec potpuno osamostalio od Rakovca i Celine zajedno s Gajem spadaju pod Vrbovec te bi ih bilo nelogično, kao pripadnost Rakovca, pronaći u nizu Radoišće, Valetić, Gornje Brezane; b) drugi je argument prezime Bukvić, koje se javlja u svim kasnijim popisima stanovnika sela Salnik.

⁶⁷ *Locator*=3. *na mesto postavljavec*; (Jambrešić, *Lexicon*) *namestitel* (Belostenec, *Gazophylacium*).

⁶⁸ Lopašić, *Hrvatski* ... s. 181.

– V l a s i . Godine 1618. ⁶⁸ Juraj je Zrinski poveljom zajamčio “Slovincima” koji su došli u “v imanje naše Rakovačko v jednu pustu goru na nekotera stara selišća, kotera se zove Lonica” status slobodnjaka i oslobodio ih na devet godina svih davanja, da bi oni “tu goru krčili” i “z velikim trudom razkrčavanja k stanju u toj gori dojdu”. Po isteku devet godina dužni su davati “vsako leto od vsake hiže po dva dukata gotovih novac, jednu kvartu pšenice, jednu zobi i jednog dobrog prasca”. Povrh toga morali su u slučaju rata “svaki od svoje hiže oboružan poiti ob svojem strošku mesec dan” a ako bi se morali “u vojski od mesec dan dale štentati” bit će o vlastelinovu trošku. Ako bi štogod u borbi osvojili, “dužni su treći del svakoga dobitka dati” vlastelinu. Sve je ovo vrijedilo i za Peskovčane. Iz navedenog je očividno da “Slovinci” ne dobivaju status slobodnih seljaka, nego su slobodni određeno vrijeme (*sloboščina na devet let*) a potom su oružjem, pješice ili na konju bili obvezni služiti kao vojnici u vlastelinskom banderiju, plaćati 2 forinte i davati kvartu pšenice, kvartu zobi te jednu svinju. Vlasima naseljenima u Radoišće, Salničane,⁶⁹ Valetić⁷⁰ i Gornje Brezane⁷¹ dopušta Juraj Zrinski poveljom iz godine 1624.⁷² “pri našem imanju Rakovcu hiže načinjati z tim modušom, gda godi nam bude na put poiti, i kada ih obnajdemo, budu morali dati od vsake hiže jednoga pešca do desetoga leta, a kako deseto leto pride, od vsake hiže četiri dukata čez leto k našem Rakovskom imanju.” Po isteku kolonizacijskog roka morali su Vlasi iz Salničana plaćati 4 florena, davati dvije kunske kože (*mardurinas pelles*) kao i Radoišćani, te ratovati kao i Radoišćani i Lonjičani (*item militare ut Radoiczenses et Loniczenses*); oni iz Valetića i Gornjih Brezana morali su od svake kuće plaćati 5 florena i davati jedno janje (*agnum unum*). Međutim, Zrinski očito, kao i drugi velikaši, “s novopridošlim stanovnicima gotovo odmah dolazi u sukob oko karaktera njihova podaništva”⁷³ te su od 41 vlaške obitelji naseljene g. 1622.-23. na rakovečki posjed, vlastelinstvo do 1630. već napustila 21. Od 1630. do 1638. doselilo je još samo 5 novih vlaških obitelji, no njihov se broj sljedećih godina povećao tako da su 1672. na vlastelinstvu živjele 44 vlaške obitelji, koje su bile obvezne samo na vojnu službu (*Valachorum domus 44, quarum incolae sola militaria seruitia praestant*). Iz rečenog se može uočiti kako se davanja *Slovinaca* i Vlaha nisu bitno razlikovala: razlika je bila u tome što su se prvi odmah naseljavali kao sesilni podložnici, dok Vlasi kao stočari nisu uzimali zemljišne posjede i bili – kako stoji u *Procjeni* iz g. 1672.⁷⁴ – nepostojani podložnici te su zbog najmanjeg nezadovoljstva bježali u

⁶⁹ *Locati sunt A. D. 1622. (ex privilegio die prima maij in anno praescripto 1622. Chaktorniae emanato dignoscitur)*. – Lopašić, *Hrvatski ...* s. 183.

⁷⁰ *Habens privilegium ill. com. Georgij a Zrinio de dato 28. maij 1623.* - Lopašić, *Hrvatski* s. 184.

⁷¹ *Ab anno 1623., quo locati sunt.* – Lopašić, *Hrvatski ...* s. 184.

⁷² Lopašić, *Hrvatski ...* s. 183.

⁷³ Budak, Neven. *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku* Zagreb, 2007. s. 207.

⁷⁴ *Povijesni spomenici obitelji Zrinskih i Frankopana*, Djela JAZU, knj. 55, Zagreb, 1974., str. 303.

Vojnu krajinu (*sed tamen inconstantiores, qui pro libitu et minimam offensam ad uicina confinia profugiunt*). Vlastelinstvo su napuštali i neki naseljeni slobodnjaci te je 1630. u "slovinskim" "novim naseljima" (Lonjica i Peskovec) bilo već 9 pustih slobodnjačkih selišta, ali su na ta pusta selišta narednih godina naseljavani novi ljudi. Od 1630. do 1638. naselilo se u ta sela 10 doseljenika sa slobodnjačkim povlasticama. Novi kolonisti dobivali su status slobodnjaka još i sredinom XVII. st. o čemu svjedoči podatak iz g. 1 6 5 4.⁷⁵ (*Datum Chaktornyae 5. februari 1654.*) kada službenik kneza i bana Nikole Zrinskog dozvoljava "na poniznu prošnju Gašpara Kudovića z Dianeša i takajše Petra Katića z Brdovca, tulikaj Štefa Sraba z Dianeša ... da se nastane pri Rakovcu na porasti v Gracke huste ...". Odbjegli su kmetovi dobili status slobodnjaka, jer su naseljeni tako da "i njim i njihovom odvetku pod ta red, da do četireh let ništar nebudu plaćali, nego da si hiže načine, samo negda negda v potreboćini budu na konjih poslužavali, a po četireh letih vsaki bude dužen na leto vsako 4 vugerske dukate plaćati i poslužavati". Naseljavanjem se broj podložnika rakovečkog vlastelinstva stalno povećavao a naseljenici su dobivali status slobodnjaka pod određenim uvjetima i davanjima se razlikovali od purgara i kmetova: najvažnija povlastica je bila ta što nisu morali davati tlaku.

Budući da su od doba Nikole Zrinskog Sigetskog rakovečki podložnici (Rakovčani, Samoborčani, Baničevčani i Brezanci) prevozili vlastelinsku robu, koja je iz Primorja dopremana u Čakovec,⁷⁶ knez Juraj Zrinski im 1 6 2 3.⁷⁷ posebnom ispravom potvrđuje "iz novič stare pravice gospodina deda, gospodina grofa Miklo-uša Zrinskoga" tj. "da v tajednu po dva dni imaju služiti z povozom, kamo potribno bude po jednom živinčetu, i kada z daleka puta dojdū, da jim se počinka da do pet ili šest dan" određivši još dodatno da "kad bi na povoz neimali kamo pojtī, da ta dva dni imaju pišice grada popravljati". Ostali dohodak "takajše pinezni, sitni i ostali, kako se u urbariumu uderži, da imaju davati". Iznova se potvrđuju nekadašnje povlastice (*stare pravice*) selima rakovečke purgarije i njihovim stanovnicima – "purgarima". "Usprkos relativno malom broju dana obveze povoza, ovaj je oblik tlake – drži N. Klaić – bio jedan od najtežih, jer je stoka na dalekim putovima zbog loših cesta stradavala i zato Zrinski nalaže da se stoci omogući počinak od nekoliko dana".⁷⁸ Navedena četiri sela i dalje, kao i u vrijeme njegova djeda, čine rakovečku purgariju, čiji su stanovnici purgari tj. povlašteni kmetovi, jer otprije

⁷⁵ Lopašić, *Hrvatski ...* s. 405.

⁷⁶ Rakovečko je vlastelinstvo bilo za Zrinske važno kao tranzitno imanje tj. punkt preko kojeg su se njihova pokupska i primorska imanja povezivala s Međimurjem i stoga je obveza povoza vlastelinske robe bila od iznimnog značenja. Zato su i kmetovi iz Sudčie Kupčinske bili "dužni pomoć svakojaku z partokom gospodinu (Zrinskome) do Karlovca, Rakovca, Čakovca i nadalje, ako je potribno kamo se zapovi." - Lopašić, *Hrvatski ...* s. 221.

⁷⁷ Lopašić, *Hrvatski ...* s. 172.

⁷⁸ Klaić, N. *O razvitku ...* s. 18.

imaju stanovite povlastice (*stare pravice*), od kojih je najvažnija ta da ne moraju davati tlaku oranja, kao kmetovi.

Deseti studenog 1630.⁷⁹ sastavljen je urbar i popis dobara grada-tvrđe Rakovca iz kojeg su uočljive tri grupe podložnika: 1) purgari - rakovečke purgarije plaćali su 54 s. martinščine i 54 s. jurjevščine a od cijelog selišta davali – 2 drevenke⁸⁰ pšenice, 1 kopuna, 1 pile, 1 sir ili svinjsku plečku i 12 jaja; također su morali “*u tajednu po dva dni /.../ služiti povozom, kamo potribno bude po jednom živinčetu*”. Purgari su istu tlaku davali od cijelog kao i od polovice selišta; 2) kmetovi iz sela Dvorišće i Mlaka (*Videčani koji orat hode*) davali su od svakog posjeda (od pola i cijelog selišta): 2 keblenke⁸¹ pšenice, 2 keb. raži, 2 keb. zobi, 5 pilića, 1 kopuna i 1 svinjsku plečku ili sir, svaki je posjed (cijelo i pola selišta jednako), također su morali tjedno dva dana orati (*jedan dan svojim plugom, drugi dan z opregom*) i davati “*od Petrova do Sesvet*” 4 a “*od Sesvet do Petrova*” 3 dana *pešje* tlake. Kmetovi iz sela Zelina plaćali su 4 s. martinščine i 4 s. jurjevščine a od selišta davali: 2 kablenke zobi, 1/2 kopuna, 1 pile, 1 kokoš i 10 jaja; također su morali “*tlačiti od Petrova do Sesvet po četiri dni, od Sesvet do Petrova po tri dni*”. 3) Slobodnjaci i Vlasi u novim naseljima davali su – Lonjičani i Peskovčani: 1 rakovečki kebel⁸² pšenice, 1 rakovečki kebel zobi; Radoišćani i Salničani: dvije kunske kože a Valetičani i Brezanci: jedno janje. Novi su naseljenici činili najbrojniju skupinu rakovečke gospoštije a tlaku nisu davali, nego su bili obvezni na vojnu službu. Gotovo svi kmetovi i purgari morali su davati *krnjaka devetoga ili desetoga* a koji bi imali manje svinja morali su za svaku platiti krajcar, a većina inkvilina (želira) davala je 1-2 dana tjedne tlake. U prva je dva kmetska sela (Mlaki i Dvorišću) bilo 9 kmetova koji su orali, 5 je selišta bilo pusto (*deserta*) a 2 su podložnika (*Georgius Butić u Baničevcu* i *Andreas Hatman u Dvorišću*) bili *pauperes* tj. siromašni toliko da nisu davali dohotka, dok je jedan (*Petrus Rakarić iz Dvorišća*) za tlaku i dohotke davao 5 florena a “*obr je dužen službom na konju ili pešice poiti, kamo je potrebno po gospoc-kom poslu*”. N. Klaić drži da se selo Zelina tlakom razlikovala od *Videčana koji orat hode* i da je zbog udaljenosti od rakovečkog alodija “*oranje zamijenjeno pješaćkom tlakom i to od, Petrova do Sesvet po četiri dni, od Sesvet do Petrova po tri dni*”⁸³ Bromlej⁸⁴ pak smatra da je tlaka zelinskih kmetova “*određena isto tako točno kao i tlaka prvog seljaka u selu Mlaka: od Petrovdana do Svih svetih po 4 dana,*

⁷⁹ *Urbarium et inventarium castelli Rakonok Anno 1630. die 10. Novembris. Urbarium seu conscriptio bonorum castri Rakonok - AA, II-d 152 odn. Lopašić, Hrvatski ... s. 186.*

⁸⁰ *Drevenka = mensura frumentaria, modius, mjera za žito.*

⁸¹ *Kebljak, keblenka, kablenka - drvena mjera kao i drvenka, kojoj je istovjetna.*

⁸² *Kebel rakovečki = kabao tj. mjera za žito koja se koristila na području Rakovca i okolice.*

⁸³ Klaić, N. *O razvitku ... s. 19.*

⁸⁴ Bromlej, Još o pitanju ... s. 284.

od Svih svetih do Petrovdana 3 dana, pri čemu se ta tlaka ni jedanput ne naziva "pješačkom" Na vlastelinstvu su bila ukupno 142 posjeda (96 naseljenih i 46 *desertnih*): purgari 45 posjeda od čega 40 naseljenih (24 cijela selišta) i 5 *desertnih* (2¼ cijelih selišta), kmetovi 32 posjeda od čega 19 naseljenih (9½ cijelih selišta) i 13 *desertnih* (5 cijelih selišta), slobodnjaci 65 posjeda (35 naseljenih i 30 *desertnih*) od čega Slovinci 15 naseljenih (9 *desertnih*) i Vlasi 20 naseljenih (21 *desertno*). U rakovečkom je trgovištu bilo 15 naseljenih (6½ cijelih selišta) i 4 *desertna* (2 cijela selišta) posjeda. Od naseljenih je bilo 6 *polselaca*, 3 *kvartalista*, 4 *inkvilina* te dvojica s po 10 jugera krčevine sa sljedećim obvezama njihovih vlasnika: (Oppidum Rakonak) – 1) MICHAEL CASPARYCS (GAŠPARIĆ) *loco Tomae, sessio* ½ Dužen je od Petrova do Martinja pešjom tlakom po tri dni, od Martinja do Petrova po dva dni. Kada je potrebno v povoz pojtj, dužan je z jednim živinčetom v kotaru i zvan kotara. Dužen je pšenice drevenko 1, Jurjevščine s. 27, Martinščine s. 27, kopuna 1, pišće 1, sir ali lopatico, jajac 6, krnjaka desetoga, ale devetoga. 2) MICHAEL PILAT *loco Ambrosii Carić, sessio* ½ *Ta je poley časti, to je to logarije, za sada liber. Ako ta officium ostavi, dužan je plaćati kako i ta gore imenuvani pol selac vas dohodak.* 3) GEORGIUS KARLYCS (KARLIĆ), *sessio* 1 (*des.*), 4) MICH. JECSICS (JEČIĆ) *sessio* ½ (teloniator); *ta isti za sad poley časti maltarske libertinus je, ako officium gore imenuvani ostavi, dužen bude kako i drugi oppidani, tako i vas dohodak naslužavati.* 5) TOMAS GREGURYCS (GREGURIĆ) *loco Petry Benyics (Benjić). inquil., possidet terrae arabilis jug. 3, Od toga ne dužen dohodka nikakova, nego kamo je na blizu potrebno z listom pojtj, ali v vrtu tlakom jedan dan v tjednu naslužiti.* 6) ANDREAS JENDEK *aliter Pozauecz (Posavec), sessio qr. seu inquil.*⁸⁵ *Possidet jug. 3, i ta isti dohodka nikakova ne daje, nego z listom, kamo se pošalje, mora pojtj, ali v vrtu tlakom jedan dan v tjednu naslužiti* 7) MICHAEL ZABOL (SABOL) *extirpata sessio, jugera 3 possidet. Ta isti dohodka nikakova nedaje, nego na grad, što je potrebno šivati, mora naslužavati.* 8) MATTHEUS *literatus TUTOUICS (TUTOVIĆ) sessio qr. 1 (officialis) Item extirpaturae*⁸⁶ *jugera 8 habet. Ta isti poley officium libertinus. Ako officium ostavi, dužen je annuatim penes privilegia piae memoriae ill. com. Georgij a Zrinio fl. hung. 4.* 9) JOANNES JURTAS *loco Geor. Hersicsak (Hršićak), ses. qr. 1, extirp. jug. 2. Ta isti dužen je tlakom po dva dni pešice. Jurjevščine s. 13½, Martinščine s. 13¼. Kopuna 1, piščeta 1, jajca 3, pšenice qr. 1, krnjaka, ako bi ga imal, desetog ili devetoga.* 10) BARTOLOMEUS TKALECZ (TKALEC) *sessio qr. 1 (deser.*⁸⁷) 11) LUCAS TKALECZ (TKALEC) *olim Bartolomei possidet possessionis qrle 1, item Joannis Hernos sessionis qr. 1. Služi kako i ovi gore imenuvani purgari polselci: Jurjevščine s. 27.*

⁸⁵ *qr. seu inquil.* = kvartalist izjednačen s inkvilinom i posjeduje 3 jutra (*jugera*) zemlje tj. ¼ cijelog selišta, koje je u Rakovcu prema ispravi iz 1435. bilo veličine 12 jutara (NRA 1522/17).

⁸⁶ *Terra extirpata* = krčevina

⁸⁷ *Desertus* = napušten

Martinščine 27. pšenice qr. 1, kopuna 1, pišće 1, jajac 6, lopaticu ali sir 1, krnjaka desetoga ale devetoga. 12) relicta MARTINI CZUETKOUICS (CVETKOVIĆ) possessio qr. 1 i extirp. jug. 4. Tlači kako i ostali gore imenuvani purgari: Jurjevščine s. 27. Martinščine 27. pšenice qr. $\frac{1}{2}$, vagana 1, kopuna 1, piščeta 1, sira ale lopatice 1, jajac 3, krnjaka desetoga ale devetoga. 13) VALENTINUS DUMICS (DUMIĆ) loco Joannis; idem commoratur in domo et possidet extirpata jugera 2; Služi jedan dan v tjednu pešice. 14) JOANNES DUMICS (DUMIĆ) possessio qr 1 (deser.) 15) JACOBUS (BERTOVIĆ) loco Georgij Horvat, possessio $\frac{1}{2}$. Dužan je tlakom, kako i drugi purgari pišće po 2 dni. Jurjevščine s. 27, Martinščine s. 27, pšenice, hordei⁸⁸ qr. 1 seu kebljaka, kopuna 1, pišće 1, lopatico ale sir 1, jajac 6, krnjaka kako ostali. 16) ANDREAS JAKLIN drži extirpature jug. 10. Od nje dužen tlake kako i ostali purgari povozom. Dohodka daje: Jurjevščine s. 21, Martinščine s. 21, pšenice vagana 2, kopuna $\frac{1}{2}$, piščeta $\frac{1}{2}$, jajac 5, krnjaka kako i ostali. Lopatice $\frac{1}{2}$, ale sira. 17) JOANNES JAKLIN drži krčevine oranj 10. Dužan je tlake kako i ostali purgari povozom. Dohodka daje: Jurjevščine s. 21, Martinščine s. 21, pšenice vagana 2, kopuna $\frac{1}{2}$, piščeta $\frac{1}{2}$, jajac 5, krnjaka kako i ostali drugi. 18) GEORGIUS HERVOICS (HRVOIĆ) posses. $\frac{1}{2}$ (deser.), 19) PAULUS STEPHANKOVICS (ŠTEFANKOVIĆ) posses. $\frac{1}{2}$. Dužan je tlakom, kako i ostali purgari: Jurjevščine s. 27, Martinščine s. 27, pšenice qr. 1, kopuna $\frac{1}{2}$, pišće 1, jajac 6, lopatico ali sir 1, krnjaka kako i ostali gore imenuvani polselci. U trgovištu je bilo šest slobodnjaka: šumar Michael Pilat, maltar Michel Ječić, pisar Matheus Tutović, krojač Michael Sabol te listonoše Tomaš Gregurić i Andreas Jendek. U purgarskim su pak selima dohotka bili oslobođeni šumar (logar) Mathias Potohček u Samoborcu i stražar u gradu tj. rakovečkoj tvrđi (grabant⁸⁹) Georgius Žebec iz Baničevca. U selu Zelina slobodnjak je seoski sudac (folnogi⁹⁰) Nicolaus Galić a “ako nebu folnogi, tako bude dužen pešjom tlakom po dva dni”. Gornica (jus montanum) se ubirala od vinograda (promontorium) Gorna Lipnica u Rakovcu (16 posjednika vinograda davalo je vlastelinu cca $14\frac{2}{3}$ vjedara vina) i vinograda Zelina (25 posjednika vinograda davalo je vlastelinu cca $55\frac{1}{2}$ vjedara vina). Od stanovnika rakovečkog trgovišta vinograde su posjedovali: Michael Gašparić, Lucas Tkalec, Paulus Štefanković i Michael Sabol u Gornjoj Lipnici te najviše pisar Matthias Tutović u Zelini. U urbaru se po prvi put izravno govori o purgariji i purgarima, kmetovima i slobodnjacima te njihovim naseljima. Purgarija je opselala trgovište Rakovec (oppidum Rakonak) i sela (vilae...adjunctae oppidi Rakonak) Brezane, Samoborec, Baničevac a purgari su se od kmetova razlikovali po tome što nisu davali tlaku oranja, ali su zato bili dužni povoz odnosno “pešju tla-

⁸⁸ *Hordeum* = ječam.

⁸⁹ Njem. *traben* = kasati za kim, odatle *Trabant* = pratilac, čuvar, stražar odn. iskrivljeno *grabant* ili *drabant*.

⁹⁰ Mađ. *folnagy* = seoski sudac, glavlar

ku”: “*Orat nisu dužni nego v povoz, kako je gore specificuvano, i tlakom pešjom antiquitus juxta urbarium diebus tribus juxta privilegium dom. ill. comitis Georgii a Zrinio coram nobis productum diebus 2*”.

Iz godine 1638⁹¹ potječe Urbar o diobi vlastelinstva i čakovečke utvrde između Nikole i Petra Zrinskog, kojom su prigodom popisane te podijeljene također i pripadnosti kaštela Rokonok. Na vlastelinstvu je bio ukupno 131 posjed od čega 116 naseljenih (3¼ cijelih selišta) i 15 *desertnih* posjeda (4½ cijelih selišta). U trgovištu Rakovec (*oppidum Rakonok*) bilo je 16 posjeda od čega 8 polselaca (1 *desertus*), 5 kvartalista (1 *desertus*), 1 osminar (*desertus*) i 2 inkvilina⁹². Prema diobi, u rakovečkom su trgovištu (*in oppido Rokonok*) starijem bratu Nikoli (*ad portionem comitis senioris*) pripali: GEORGIUS KARLICH sessio ½ (des.), Relicta MARTINI CZUITKOUICH quartale ½ (des.), GEORGIUS HERVUICH quartale 1 (des.), GEORGIUS CASPARICH sessio ½, MATHIAS JAKLIN inquilinus, Relicta GEORGII HERSICHIK quartale 1, BARTHOLOMEO TKALECZ sessio ½, JOANNIS DUECZKO sessio ½ a mlađem bratu Petru (*ad portionem comitis junioris*): GEORGIUS KARLICH sessio ½, relictia MARTINI CZUITKOUICH quartale 1, GEORGIUS HERVOUICH quartale 1, MICHAEL JECHICH sessio ½, ANDREAS JENDEK inquilinus, MARTINUS RESETAR quartale 1, Relicta PAULI STIFFANKOUICH sessio ½, ANDREAS JAKLIN sessio ½. U Urbaru se razlikuju tri vrste podložnika: kmetovi (*coloni*), inkvilini (*inquilini*) te slobodnjaci (*servitori*), koji se opet dijele na prave slobodnjake (*certis servitoribus*) i Vlahe (*valachis*). Popisani su kmetovi (*celoselci*, *polselci*, *kvartalisti*) i *inkvilini* u selima Rakovec, Brezane (Donje), Samoborec, Baničevci, Mlaka, Dvorišće, Zelina i Kusanovec te slobodnjaci (*liberi a communibus laboribus, quos pecunia compensant*) u selima Lonjica i Peskovec (“Slovinci”) te Vlasi u selima Radoišće, Salnik, Valetić i Brezane (Gornje), koji su slobodu od tlake iskupljivali novčanim davanjima.

Četvrti srpnja 1647.⁹³ grofica Katarina Frankopan Zrinski potvrđuje u Božjakovini, u ime svog supruga Petra Zrinskog stare pravice, *navlastito od pokojnoga gospodina prededa grofa Miklouša Zrinskoga*, podložnicima Rakovčanima, Samoborčanima, Baničevčanima i Brezancima ispravom sadržajem identičnom onoj Jurja Zrinskog iz godine 1623. Opetovano se potvrđuje da “*v tjednu po dva dni imaju služiti i z povozom kamo potribno bude po jednom živinčetu a kada izdaleka puta dojdu, da im se počinka dá do pet ili šest dan, a kada bi na povoz neimali kamo*

⁹¹ *Ultimatim castellum Rokonok et pertinentia eiusdem, veluti coloni, inquilini, desertae sessiones cum certis servitoribus et valachis divisa essent in hunc modum* – MOL, NRA 1445/7.

⁹² Kmet na cijelom selištu (*sessio integra*) nazivao se “celoselec”, “selišnjak” (*colonus sessionatus, integrista*), onaj s ½ selišta “polovinar”, “polselec”, “medialista” (*colonus dimidius*), s ¼ “četvrtselišnjak”, “četvrtinar” (*quartalista*), te napoljetku s ⅛ “osminar” (*octavalista*) ili “želir”, “inkvilin” (*inquilinus*).

⁹³ *Arkiv za poviestnicu jugoslavensku VIII*, Zagreb, 1865., s. 214.

pojti, da ta dva dni imaju pišice grada popravljati, dohodak takajše pinezni, sitni i ostali, kako se vu Urbariomu takajše udarži, da imaju davati". Iznovice se potvrđuje "povlašteni" položaj purgara iz navedenih četiriju sela rakovečke purgarije tj. da umjesto tlake oranja daju povoz, dok je iz ranije opservacije razvidno kako je ta "povlastica" možebiti bila teža od tlake oranja ili joj u najmanju ruku bila jednaka.

Poslije zrinsko-frankopanske urote i tragičnog svršetka njenih sudionika, kraljevska je komora konfiscirala sva njihova imanja a povjerenstvo procijenilo sva imanja Zrinskih, pa tako i dobro Rakovec (*bonorum Rakovecz*), koje kao dio siročadi Nikole Zrinskog (*portionis pupillorum Nicolai a Zrinio*) nije bilo zaplijenjeno. Prema toj procjeni iz g. 1 6 7 2 .⁹⁴ grupe su podložnika davale: 1) p u r g a r s k a selišta (*sessionis oppidanorum*) još uvijek plaćaju 54 den. martinščine i 54 den. jurjevščine; naturalne i radne rente daju: 2 metrete⁹⁵ pšenice, 2 kopuna, 2 pileta, 2 svinjske plečke i 12 jaja; 4 dana ručne tlake i povoz s dva živinčeta; 2) k m e t s k o selište (*sessio rusticana*) davalo je: 4 kebla pšenice, 4 kebla raži, 10 pilića i 24 jaja, 4 dana ručne tlake i 2 dana oranja; 3) z e l i n s k i s u k m e t o v i (*colonicales Zelinenses*) od selišta plaćali 16 den. jurjevščine i 16 den. martinščine a davali su: 5 keblova zobi, 2 kopuna, 2 kokoši, 2 pilića i 20 jaja, 4 dana ručne tlake i 2 dana oranja; 4) s l o b o d n j a c i u Lojnici i Peskovcu (*Slavorum sessiones*) plaćali su 2 florena H. po selištu i davali: 1 kvartu (četvrtinu) pšenice, 1 kvartu zobi te bili obvezni služiti u vlastelinskom banderiju. Budući da vojničku službu nisu imali puno prigode služiti u drugoj im je polovici XVII. st. nametnuta obveza braniti međe vlastelinstva i nositi vlastelinske pošte (*in militaribus servire, metalia defendere et litteras quoscunque mandantur deportare*); 5) V l a s i (*Valachorum*) su plaćali najveću novčanu daću (preko 4 Rf godišnje) i to im je, osim vojničke službe u vlastelinskom banderiju, bilo najvažnije feudalno davanje. Gotovo svi kmetovi i purgari morali su davati devetu ili desetu svinju (*nouo vel decimo maiali*), a koji bi imali manje svinja morali su za svaku platiti 1 krajcar (*cruciferum unum*). Desetinu plodina (*decima frumenti*) procijenjenu na 20 f. davalo je samo selo *Kuszany* (Kusanovec) – 6 kuća. Prema Adamčeku,⁹⁶ "1672. godine radna renta bila najvažnije podavanje na rakovečkom vlastelinstvu: ona je davala 50,76 %, naturalna 30,81 % a novčana 18,43 % vrijednosti rente" a što je rezultat refeudalizacije ili drugog kmetstva u XVII. st. tj. promjene u strukturi rente: novčana renta gubi na važnosti, naturalna ostaje ista, a radna renta (tlaka) postaje najvažnija. Naime, "dotad je tlaka bila uglavnom definirana kao kolektivna obveza cijele seoske općine, a u 17. st. postala je individualna obveza svakog kmeta, ovisno o veličini

⁹⁴ Procjene konfisciranih dobara Nikole i Petra Zrinskog i Franje Frankopana iz 1672. godine. - Povijesni spomenici obitelji Zrinskih ... s. 301-312

⁹⁵ Metreta = mera, mertuk, merica; isto što i modius = vagan, kabal, drevenska, kuplenik.

⁹⁶ Adamček, *Agrarni* ... s. 641.

njegova posjeda i o broju stoke⁹⁷. Purgarija (*sessionis oppidanorum in Rakouecz*) je brojala *sessiones* 23 $\frac{1}{2}$, *quartale* 1 $\frac{1}{2}$, kmetska sela (*sessio rusticana*) *sessiones* 8 et *quartale unum*, zelinski kmetovi (*coloniales Zelinenses*) *sessiones* 6, *tertiale unum*, "Slovinci" (*Sclauorum*) *sessio integra* 23 i Vlasi (*Valachorum*) *domus* 44. Purgari se i nadalje od kmetova razlikuju samo po tome što ne moraju davati tlaku oranja (*robotam seu laborem per totius anni decursum, in septimana cum iumentis, duobus diebus*), nego povoz (*in septimana et pro quacunue vectura iumenta duo*) i ručnu tlaku (*praeter solutionem tenetur labores manuales* 4).

U XVII. se stoljeću, dakle, na rakovečkom vlastelinstvu razlikovao stari (stanovnici purgarije tj. trgovišta Rakovec i purgarskih sela Brezani, Samoborec i Baničevac te kmetskih sela Mlaka, Dvorišće i Zelina) i novi dio (*novae coloniae*) tj. sela *Slovinaca* (Lonjica, Peskovec) odnosno *Vlaha* (Radoišće, Salnik, Valetić i Gornje Brezane). Broj se podložnika znatno povećao osnivanjem novih naselja (slobodnjaci), ali je bio povećan i na starom dijelu vlastelinstva (purgari, kmetovi, inkvilini):

GOD. ⁹⁸	STARI DIO		NOVAE COLONIAE				UKUPNO		
	purgari, kmetovi, inkvilini		<i>Slovinci</i>		Vlasi				
	nas. (pos./ sel.)	des.	nas.	des.	nas.	des.	NAS.	DES.	UK.
1598.	40/(?)	-	-	-	-	-	40	-	40 ⁹⁹
1630.	60/31 $\frac{1}{2}$	16	15	9	20	21	95	46	141
1638.	66/34 $\frac{1}{4}$	12	25	-	25	-	116	15	
1672.	o. 73 $\frac{1}{2}$ /38 $\frac{1}{2}$		23		44		o. 137		

Naseljavanje nije išlo uzlaznom linijom: 1630. na vlastelinstvu je bilo manje podložnika nego u razdoblju od 1618. do 1624. godine, jer je dio naseljenika iz

⁹⁷ Budak, *Hrvatska ...* s. 114.

⁹⁸ Za g. 1598. nije zabilježena veličine selišta pojedinog podložnika a g. 1672. broj posjeda, osim za Vlahe kojima su popisane kuće: "44 domus", stoga prva nije navedena a druga je vrijednost približna (4 $\frac{1}{4}$ selišta više u odnosu na g. 1638. uzeta *su kao 2 celoselca, 4 polselaca i 1 kvartalist*).

⁹⁹ Ako se pribroji još 5 donjozelinskih, 4 gornjodvoriška i 6 samoborečkih podložnika, čija su sela inače pripadala vlastelinstvu, dobije se broj 55.

prvog vala napustio imanje.

U Urbaru iz g. 1709.¹⁰⁰ podložnička su davanja bila sljedeća: 1) purgari (*oppidani*) purgarije u koju spadaju trgovište Rakovec (*oppidum* Rakonogh) te sela (*villae*): Hruskovecz, Brezani, Goli Verh, Szamoborczi i Banichevczi plaćaju od cijelog selišta 54 d. martinščine ali ne više i jurjevščinu, nego novo davanje – *quarter*¹⁰¹ u iznosu od 1 R i 10 gr. po cijelom selištu, čime su novčana davanja u odnosu na 1672. povećana sa 108 na 174¹⁰² den.; naturalne i radne rente daju: 1 okovanec pšenice, 1 kopuna, 1 lopaticu, 1 pile i 6 jaja; povoz s jednim jarmom (*unum aratrum*) – oni koji drže životinje cijelog jarma (*integrum aratrum*) ili pak više njih zajedno udruženi (*media aratrum*), nadalje jednog kosca (*unum falcatozem*) i svaki k tome još za koju im drago vrstu žita jednog žeteoca (*unum meszorem*) te 2 puta tjedno *pešju* tlaku; 2) kmetovi (*coloni*) iz sela Mlake i Dvorischa plaćaju daću *quarter* u iznosu od 1 R i 10 gr. po cijelom selištu a naturalne i radne rente daju: 1 okovanec pšenice, 1 okovanec zobi, 1 okovanec raži, 1 kopuna, 4 pileta i 10 jaja (Dvoriščani nisu davali piliće i jaja); od Petrova do Svih svetih *pešje* tlake 4 dana tjedno i orne tlake 2 dana tjedno, od Svih svetih do Petrova 2 dana; 3) zelniski kmetovi (*coloni in bonis Zelina*) daju od cijelog selišta slično kao i Mlačani i Dvoriščani;¹⁰³ 4) slobodnjaci (*libertinorum*) iz Lonjice i Peskovca su plaćali o blagdanu sv. Martina 2,5 Rf te za *quarter* 1R 10 gr. po cijelom selištu i davali: 1 kvartu¹⁰⁴ pšenice, 1 kvartu zobi; 5) slobodnjaci (*libertinorum*) u Dvorišču i Krkaču plaćali su po cijelom selištu 5 R; 6) vlaški slobodnjaci (*libertini Valachorum*) iz Hudova, Valetića, Salnika i Radoišća plaćali su cca 3 R i 15 gr., dok je vlaško selo Počučan (*villa Pochuchan olim Valachorum*) imalo šest cijelih, ali pustih selišta (*nunc est deserta habet 6 sessiones integras*). Svi su slobodnjaci bili obvezni na vojničku službu (*servitia militaria*) u vlastelinskom

¹⁰⁰ AD 1709. die 29. octobris facta et conscriptio per nos infrascriptos terrarum, vineum, foenilum, curialium castelli Rakonog uti etiam servitiorum obventionum alianumque fructuostiatim tam à colonis quam civibus et libertinis ad idem castellum appertinentibus et obvenientibus provenis debentibus - KAZ, ACA., XVIII fasc. 3

¹⁰¹ Kvarter (*Quarter*) je novčani otkup za besplatno ugošćenje (*kvarter*); najjasnije ga 1718. godine definiraju rakovečki kmetovi: "Spodobnem načinom pokehdob se sada kak negda pri gospode Zrinskeh tak veliki dvori ndrže, da bi treba dvorjanskeh ljudi, ali konja (kak je ono vreme navada bila) po seleh kvarteriti, zato mesto takvih dvorjanskeh kvarterov, da budu dužni ... od svakoga sela v gotovom jeden taler quaterneh penez vsako leto ... plaćati." Tu daću ne plaćaju u doba, kada služe u vojsci: "Quartere slobode, kada v tabor hode..." - Herkov, Zlatko Građa za financijsko-pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske II Zagreb, 1956., s. 60

¹⁰² 1 R (rajnska forinta) = 20 groša = 80 denara = 60 krajcara; 1 groš = 4 denara = 3 krajcara.

¹⁰³ Ne daju okovanec pšenice i raži a dodatno daju kokoš i papar; od Petrova do Svih svetih služe *pešje* tlake 3 dana tjedno i orne tlake 2 dana, od Svih svetih do Petrova 2 dana.

¹⁰⁴ Kvara = mjera za žito; bit će nešto manje od 50 lit. – Rječnik hrv. ili srp. jez. JAZU, Zagreb 1880. i dalje.

banderiju. Purgari i kmetovi morali su davati deset u svinju (*decimum maialem*), a koji bi imali manje svinja morali su za svaku platiti krajcar (*unum cruciferus*). Deset u svinju plaćali su i slobodnjaci a ako bi imali manje svinja plaćali bi cca 4 rajnske forinte. Obvezu specifičnih davanja imali su žitelji sela Kusanovec koji su pored desetine i desete svinje bili obvezni davati i: vezivo za rakovečke vinograde, saonice, kolce za ljestve te ribe za kaštel ili 6 fl. godišnje. Od gornice (*de jure montano*) zelinskih i rakovečkih vinograda dolazio je godišnje 181 kabao zagrebačke mjere (*cubulo Zagradiensis*), od vrha (vinograda) Dijaneš još 55 kablova te od dijaneških desetnjaka 24 kopuna. Mlin na Lonji u kojem su bila četiri mlinska kamena nosio je godišnje cca 300 zagrebačkih modija nove mjere (*medios Zagradiensis nova mensura*), a četiri druga mlina donosila su ukupno još 5R i 20 den. Od livada zvanih Rakovščice podavalo se godišnje 5 kopuna. Na gospoštiji je bilo 150 posjeda od čega su purgari (*oppidani*) držali 55, kmetovi (*coloni*) 37 a slobodnjaci (*libertini*) $58\frac{1}{2}$ ($13\frac{1}{8}$ des.): Dvorišće 2, Krkač 4, Slovinci $21\frac{1}{4}$ i Vlasi $31\frac{3}{8}$ ($13\frac{1}{8}$ des.¹⁰⁵). Samo je trgovište brojalo 10 posjeda odn. 5 cijelih selišta (4 celoselca, 2 polselca i 4 inkvilina), čiji su glavari bili obvezni kako slijedi: Oppidum RAKONOĞH:¹⁰⁶ 1) MIHALY OCHICH *animalista integri aratri servit duabus diebus in septimana se sine animalibus* a 1, p 104;¹⁰⁷ 2) LOVREK STARBAN *non habet animalia sed habere deberet servit pedester una dia in hebdomada* p 52;¹⁰⁸ 3) JAMBREK PORKULABICH *animalista integri aratri servit pedester sicut prior*¹⁰⁹ a 1, p 104; 4) PAVEL PRELECZ *animalista integri aratri servit pedester duabus diebus in hebdomada* a 1, p 104; 5) MARTIN LUGARICH *non habet animalia sed habere debent servit pedester una dia in septimana* p 52; 6) PAVEL HERSICHEK *non habet animalia sed habere deberet servit pedester una dia in septimana* p 52; 7) MARTIN BIGIN *animalista integri aratri servit pedester una dia in septimana* a 1, p 52; 8) MARTIN TKALECZ *animalista integri aratri servit pedester duabus diebus in* a 1, p 104; udova KUREK *non habet animalia sed habere debere servit pedester una dia in septimana* p 52; 9) LUKACH JAKLINOVICH *habet una animalia servit media una die in septimana* m 1, p 52; 10) a pod selom Mlakom navedena je još: *In Rakonog GERGINA H(A)LADIN animalista integri aratri servit á festo s. Petri ad festo OO. SS. quatour diebus in hebdomada, ... servit tribus diebus á festo s. Petri ad festo OO. SS. dat unum aratrum et medium praeteret duos pedestres laboratores in hebdomada á festo autem OO. SS.*

¹⁰⁵ Računajući šest pustih selišta opustjelog sela Počučani.

¹⁰⁶ Legenda: a = *Integra aratrum* = cijeli jaram volova, m = *media aratrum* = pola jarma tj. više kmetova zajedno daju cijeli jaram i p = *pedester* = pješačka tlaka tj. težak.

¹⁰⁷ "Mihajl Očić drži volove cijelog jarma, služi dva dana u tjednu bez volova" (pješačka tlaka, težak), što iznosi 1 cijeli jaram volova za povoz i 104 dana pješačke tlake (104 težaka godišnje).

¹⁰⁸ "Lovrek Starban nema volova, nego služi 1 dan tjedno" (pješačka tlaka, težak), što iznosi 52 dana pješačke tlake godišnje (52 težaka godišnje).

¹⁰⁹ "Jambrek Porkulabić drži volove cijelog jarma, služi pješice tj. daje težaka kao prijašnji".

ex dat unum et medium aratrum et unum pedestrum ex hoc servitia praestat cum MICHAELE GYUNN aliter GASPARICH a 78, p 70. U Urbaru je po prvi put nazočna većina današnjih starosjedilačkih prezimena Rakovčana (Očić, Porkulabić, Prelec, Biđin). Naime, dok je Rakovec bio trgovište (*oppidum*) tj. naselje stanovitog gradskog tipa, njegovi su žitelji bili "građani" (*cives*) s pravom slobodnog raspolaganja imovinom i pravom seljenja te su oni – poglavito u teškim vremenima turskih pustošenja – ali i inače, selili. Upravo stoga je stanovništvo trgovišta, za razliku od stanovnika okolnih sela čija današnja starosjedilačka prezimena nalazimo od najranijih vremena, fluktuiralo. Kada je Rakovec izgubio status gradskog naselja i postao selo, a negdašnje građane vlastela pretvorila u kmetove vezane za zemlju (*vrekivečni kmeti, coloni perpetuae obligationis*), ustalilo se i stanovništvo, tako da većinu prezimena s početka XVIII. st. nalazimo u mjestu i danas. Purgari se i nadalje od kmetova razlikuju po tome što ne daju tlaku oranja (*cum aratro robotam*), nego su dužni povoz a jedni i drugi (i purgari i kmetovi) bili su također obvezni učetero ili ušestero zajedno (*quatour vel sex simul juncti tenentur facere vecturas*) davati sprežnu tlaku tj. povoz unutar ali i izvan kraljevstva – u Mađarsku ili Austriju (*extra Regnum in Hungariam vel austriam*).

Na koncu leta 1716. je Legister¹¹⁰ Rakovečki z-novič prepisan zevsem kaj je zapažene pribolšano ali premenjeno. Autor Legistra – tadašnji nadstojnik (provizor) vlastelinstva napominje da je to bilo njegova "ladanja i gospodarstva sedmo leto" iz čega proizlazi kako je instaliran g. 1709. kada je Rakovec preuzeo Baltazar Patačić. Podložnička su davanja bila: 1) nekadašnji purgari iz sela Rakovec, Baničevci, Hruškovec, Brezane, Goli Vrh i Samoborci plaćaju od cijelog selišta martinščinu (13½ gr.)¹¹¹ te 1 R i 10 gr. *quartera* a naturalne i radne rente daju: 1 vagan pšenice, kopuna, pile i lopaticu te 6 jaja, 2 dana tlake; 2) Mlačani i Dvoriščani ne plaćaju martinščinu nego samo *quarter* 1 R 10 gr. a naturalne i radne rente daju: 2 vagana pšenice, 2 vag. raži, 2 vag. zobi, 1 kopuna, 5 pilića,¹¹² 3 dana tlake; 3) Zelinčani plaćaju martinščinu ne i *quarter* a daju: 2 ½ vagana zobi, pola kopuna, pola kokoši i pile te 6 ili 10 jaja, 2 dana tlake; jedni i drugi daju desetinu svinja (*kerniaka deszetoga*); 4) slobodnjaci iz Dvorišća, Krkač i Dijaneša plaćaju 5 R; 5) slobodnjaci iz Peskovca i Lonjice plaćaju 2 R 10 gr. godišnje te *quarter* 1 R 10 gr. kada nisu u vojničkoj službi (*kada v-Tabor ne hode*) a naturalne rente daju: 4 vagana pšenice, 4 vag. zobi i svinju (*kerniaka*);¹¹³ 6) Vlasici

¹¹⁰ AA, sg. IV/b-63; "Legistar", po Lopašiću (*Hrvatski ... s. 95*), ne "naznačuje samo odnošaj između kmetova i vlastelinstva, već opisuje čitavu gospodštinu, njezin obseg, njezin alodial sa svimi prihodi".

¹¹¹ Pretvoreno u denare, po tečaju 1 groš = 4 denara, to iznosi ponovo 54 kao i prije.

¹¹² Dvoriščani ne daju piliće, nego samo kopuna.

¹¹³ Prije se krnjak davao od cijelog sela, a sada od svake kuće, piše u napomeni.

plaćaju od cijelog selišta 3 R 15 gr. Slobodnjaci su i nadalje obvezni na vojničku službu u vlastelinskom banderiju, stoga su posebno apostrofirani konjanici a posebno pješaci. Isto tako, navedeni su i glavari vlaških sela: Hudovo (*Haraplinović Todor zastavnik, vu slobodi zbog zastave*), Valetići (*Kulaj Savo knez, vu slobodi*), Salnik (*Poskurica Jovo, ali je knez, tak na slobodi*) i Radoišće (*Bertić Stanek knez, vu slobodi zbog knežije*), slobodni zbog knežije odn. zastave. O opustjelom selu Počučani, koje su nalazilo između današnjih sela Hudova i Krkača, saznajemo da je bilo “*negda vu njih gospodarov, ki je vsaki svoje selo deržal i plačal od njega po R 3 gr. 15. Ali potlam kak je prek vse selo opustelo, včini sem je z-orsakoga Legistra zbrisati i zemlje razpisane nešto pod Gajski Maroff (kotere su vendar jako legodne), nešto sim pod Rakovec, kotere jesu bolše, obrnuti*”. Obvezu specifičnih davanja imale su stanovnici (4 obitelji) sela Kusanovec (*Kuszanovczi*): svaki je bio dužan “*čmelca¹¹⁴ desetoga i vsakoga žitka desetinu, vsako leto kernjaka a vsi skupa: za ribe 6 f. i 5 gr., litje k-vinogradem rakovečkem, družcev brezoveh za lojtre - kulike treba; sani za Maroff 1, korita 2; raz toga dužni su v-kaštelu dvoriti okol kuhnje, peči. Također imaju melinec na Lonje: od koga plaćaju na leto R 1, gr. 10 (mi je vre med Lonjičkem gore obračunan)*”. Kopune su koji se “*v-Rakovec plaćaju od kolosekov¹¹⁵*” plaćali su: Tomašić Janko i Tomašić Andraš, svaki po jednoga. Kopune od “*melin-ov salniček*” plaćali su: “*Prelec z-pajdaši 1; Rakarić, Gašparić i Fjember vsaki 1; Czulifaj Peter, Czulifaj Matek, Petrinović Matek i Sráb Gerga z-pajdaši svojemi 1. Od melinov dohodek kojeg lonjički knez sterati mora: čini R 5 gr. 5*”. Gornica zelinska “*ka je od starine pod Rakovez*”, gornica vlaška (vrh ili promontorium: Radoišće, Salnik, Hudovo i Valetić) “*takaj od starine pod Rakovec i gornica koja se vu Rakovečku pekuniju pobira, od starine rakovečka, koja je prvo iz Goljaka, Dijaneša, Lipnice i Šambara dohajala: ta je sada vsa na desetinu obrnjenja. Zato se v-Legistar nepopisava, kad se vsako leto poley prirodna vinskoga porezava i pobira. Desetnjaki vendar za gornicum na koncu redom popisani budu*”. “*Legister gornjakov ali bolje rekuč desetnjakov rakovečekoh od keh se vezda poley prirodna vinskoga vsako leto desetina porezava i pobira*” bilježi i stanovnike Rakovca – posjednike vinograda u vrhu ili promontoriumu “*Lipnica pod kum je Severin i Šambar*”: Filip Haladin, Očić Jambrek, Prelec Pavel, Biđin Martin, Lugarić Martin, Porkulabić Matek i rakovečka cirkva te Gašparić Martin iz susjednog Dvorišća. Na vlastelinstvu je bilo 197 posjeda (13 opustjelih) od čega 72 kmetska (3 posjeda / 2 selišta – opustjela) nekadašnjih purgerskih i kmetskih (sela Rakovec, Baničevci, Mlaka, Dvorišće, Hruškovec, Brezane, Goli Vrh, Samoborci) a sada kmetskih sela, 19 zelinskih (selo Zelina tj. današnja Donja Zelina) i 4 iz sela Kusanovec te 96 slobodnjaka: Dvorišće

¹¹⁴ Tj. desetinu pčelca odnosno košnice pčela.

¹¹⁵ Kolosijeci = mali šumarci, šikarje kraj ili podalje vinograda, koje je pripadalo *goricama* i iz kojih se dobivalo vinogradsko kolje, zbog čega su se i zvali *kolo-sijeci*.

2, Krkač 4, Dijaneš 1, *Slovinci* (Peskovec i Lonjica) 52, Vlasi (vlaška sela: Hudovo, Salnik, Valetići, Radoišće) 37 (10 posjeda / 7¼ selišta – opustjelih). Negdašnje trgovište a sada selo, brojalo je 17 selišta (5 *polselaca*, 3 *celoselca*, 1 inkvilin, 3 slobodnjaka a 4 su kmeta/1 *desertus* dana župniku za crkvenu nadarbinu – *altariju*, dok je 1 selište zamijenjeno za vrt), čiji su glavari bili obvezni: Szelo RAKOVECZ – 1) HALADIN FILIP vsaki drugi tjeden težake 3, pšenice na leto vagana 1/2, za kopuna groše 3 z-pajdašem, *quartera* groši 15; 2) GASPARICH ANDRAS aliter Pavlekovichin Szin, vsaki drugi tjeden težake 3, pšenice na leto vagana 1/2, za kopuna z-pajdašem gr. 3, *quartera* groše 15; Ova dva su na jednom selu¹¹⁶; 3) OCHICH MIHALIJ JAMBREK *tlake* dni 2, pšenice vagan 1; za kopuna, pišće i *lopaticu* groši 7; jajec 6, *Martinščine* groši 13 1/2, *quartera* R 1 gr. 10; 4) PRELECZ PAVEL *tlake* dni 2, *dohotke* kakti Očić 5) TKALECZ vezda BIGIJIN MARTIN *tlake* dni 2, *dohotke* kakti Očić *Item* vsaka hiža *kernjaka* ali, ka nema živoga, tak *dukat* 1. 6) BIGIJIN MARTIN od svojega, *tlake* den 1; 7) HALADIN GERGINA na Hersichkovom, *tlake* den 1; Na jednom selu. *Dohotke* obadva skupa kakti Očić. *Kernjaka* ravno tak od hiže. 8) BERTICZ LUKINA *tlake* den 1, *dohotka* vsega po polovice kak Očić, neg od hiže *kernjaka*; Bolje se G. Brezane pristoji; 9) LUGARICH MARTIN težaka 1, *quartera* groši 15, *dohotka* drugoga nikaj; 10) RAKARICH IVANECZ aliter Goricaj Januš, slobodnjak, *dohotka* nikaj; – Za altariju g. plebanušu (za crkvenu nadarbinu župniku) dani: 11) PRIVCHEK GIJUREK aliter FANT z-težaki 2, *odpuščen* z-sela; 12) PORKULABICH JAMBREK z-težaki 2; 13) STRABAN LOURENCZ i 14) BLAGUSSEVICH MIHALIJ Z težaki 2 i *dohotki* vsemi 15) LUGARICH MATTHIJASSA selo (na jeden dan) z-Belemi Puti za Vert zamenjeno. – Slobodnjaki koji se pišu pod Dvorišće, ali bi se bolje pod Rakovec pripisavali kad z-ov kraj Salnika stoje –16) RAKARICH JAKOB v-penezeh R 5; RAKARICH JAKOB v-penezeh R 2, gr. 10; 17) FIEMBER THOMAS v-penezeh R 6, gr. 5; – a u susjednom Dvorišću glavar obitelji Gašparić Martin zvani Pajur bio je obvezan: (Szelo DVORISCHE) GASPARICH MARTIN aliter PAJUR *tlake* dni 3, pšenice vag. 2, herži vag. 2, *zobi* vag. 2, za kopuna groše 3, za *quarter* R 1 gr. 10, *kernjaka* desetoga. U Urbaru je iza sela Rakovec, Baničevac i Mlaka, koja su “pod jednoga župana zapoved” napomenuto kako nije nikakvo “razlučenje med kmeti i negdašnjemi purgari” učinjeno “zvun toga da perva dva kmeta vu Rakovcu (: Haladin i Gašparić) lestor jednoga selaka z-celem plugom obale, ti drugi vsi po dva. *Item* ki su purgari bili, moraju i vezda za (h)ranu jednako davati naprošne težake k-oratve i žetve i k-kositve” odnosno iza sela Dvorišće, Hruškovec, Brezane, Goli Vrh i Samoborec, koja su “pod drugoga župana zapoved” kako su “zvun sameh Dvoriščanov, vsi purgari pervo bili, tak vsi po dva težaka z-jednem plugom obaliju”. Iz navedenog proizlazi da su stanovnici ovih sela (nekadašnji purgari Rakovca, Baničevca, Brezana, Samoborca, Golog Vrh i Hruškovca) definitivno izjednačeni sa žiteljima nekadašnjih kmetijskih sela

¹¹⁶ Tj. na jednom selištu a što je značilo da su oba *polselci*.

(Mlaka, Dvorišće) u statusu kmetova.

Godine 1720.¹¹⁷ popisane su obveze davanja podložnika iz 14 sela rakovečke župe prema crkvi. Glavara obitelji sela (*pagus*) Rakovec bilo je 18 a bili su obvezni:

RED. BR.	PODLOŽNIK	DAVANJE) (MODI) ¹¹⁸
1.	Georgius Tkalecz vocat	2
2.	Martinus Bigyn	1
3.	Paulus Hersicsek	1
4.	Andreas Illias	prandium
5.	egregii Ioannes Borovich vocat	prandium
6.	Georgius Kurek vocat	capones
7.	Nicolaus Dobricza	prandium
8.	Martinus Lukarics	capones
9.	Martinus Ochics	2
10.	Vitus Habek	2
11.	Paulus Preleczy	2
12.	Paulus Kuzmich	1
13.	Blasius Gasparich	1
14.	Jacobus Prischan	2
Hac sessio ex fundationi Altaristica Curia Parochiali applicata		
15.	Paulus Gasparich	2
16.	Petrus Preleczy	2
17.	Ambrosius Porkulabich	2
18.	Ioannes Goriczay	prandium

Ovaj crkveni popis je opsežniji od *Urbara* iz iste godine (koji je po podložnicima i njihovim davanjima isti kao onaj iz g. 1716.), jer obuhvaća i druge podložnike koji nisu bili obvezni vlastelinu, grofu Patačiću. Ručak su davali plemenitaš

¹¹⁷ *Regestum parochia in pagos 14: Hruskovecz, Rakovecz, Brezany, Dulebszka, Pyrakovczy, Peszkovczy, Szamoborczy, Negovczy, Verhovczy, Goli Verh, Drobchevczy, Mlaka, Banichevczy et Dvorische Anno Dne 1720 die vero 14 Mensis Martii in Rakovecz - KAZ, Protokol 144/XVb p. 1 i 33.*

¹¹⁸ Modius = mjera za žito (*modius* = *vagan, kabal, drevenjka, kuplenik*); *prandium* = ručak; *capones* = *kopun tj. uškopljeni pjetlić.*

Borović i slobodnjaci¹¹⁹ Gorica, Ilijaš te Dobrica, dok su *celoselci* bili obvezni 2, *polselci* 1 modij žita, a inkvilini kopuna. Prema tome su u selu bili: 1 plemić, 3 slobodnjaka, 8 celoselaca, 4 polselca i 2 inkvilina.

Iz svibnja 1750.¹²⁰ datira *Popis stanovnika vlastelinstava Vrbovec i Rakovec pripadajućih* grofu Ludoviku Patačiću u kojem su popisani podložnici gospoštije, njihova selišta i domaćinstva (oženjena braća i/ili sinovi) unutar jednog selišta, njihove selišne zemlje (zasijane i nezasijane), sjenokoše, stoka, konji itd. U Rakovcu su tada zabilježeni sljedeći glavari obitelji: 1) GASPARUS TANDARICS – oženjenih braće i/ili sinova 2, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{4}$ jugera, nezasijane također $\frac{1}{4}$ jugera, livada veličine $1\frac{1}{2}$ vozova sijena, konja 1, krnjaka 3; 2) ANDREAS BIGIJN – oženjenih braće i/ili sinova 3, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{2}$ jugera, nezasijane 1 juger, livada veličine 2 voza sijena, dojna krava 1, konja 2, krnjaka 5; 3) ANDREAS HALADIN – oženjenih braće i/ili sinova 1, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{16}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{8}$ i $\frac{1}{16}$ jugera, livada veličine $\frac{1}{8}$ voza sijena; 4) PAULUS LUGARICH – oženjenih braće i/ili sinova 0, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{16}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{8}$ i $\frac{1}{16}$ jugera, livada veličine $\frac{1}{4}$ voza sijena; 5) ANDREAS HALADIN – oženjenih braće i/ili sinova 0, neoženjenih iznad 15 godina za rad sposobnih 1, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{2}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{2}$ jugera, livada veličine 1 voza sijena, dojne krave 2, konja 1, krnjaka 7; 6) ANDREAS OCHICH – oženjenih braće i/ili sinova 2, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{4}$ jugera, nezasijane $\frac{3}{4}$ jugera, livada veličine 1 voza sijena, konja 2, krnjaka 3; 7) THOMAS PRELECZ – oženjenih braće i/ili sinova 3, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{2}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{2}$ jugera, livada veličine 1 voza sijena, konja 1, teladi 1, krnjaka 5; 8) ANDREAS GASPARIK – oženjenih braće i/ili sinova 2, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{2}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{2}$ jugera, livada veličine $\frac{1}{2}$ voza sijena, vola 2, dojna krava 3, konja 1, krnjaka 5; 9) PAULUS STERK – oženjenih braće i/ili sinova 3, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{2}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{2}$ jugera, livada veličine 1 voza sijena; 10) ANDREAS PORKULABICH, *campanator loci* (mjesni zvonar) – oženjenih braće i/ili sinova 2, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{8}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{8}$ jugera, livada veličine 1 voza sijena, konja 1, teladi 1, krnjaka 4; 11) IOANNES SZUDEZ – oženjenih braće i/ili sinova 1, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{16}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{16}$ jugera, livada veličine $\frac{1}{2}$ voza sijena, vola 1, krnjaka 1; 12) MATTHIAS BLAGUSSEVICH – oženjenih braće i/ili sinova 2, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{2}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{2}$ jugera, livada veličine $\frac{1}{2}$ voza sijena, vola 4, dojna krava 1, konja 1, teladi 2, krnjaka 6; 13) GEORGIUS PRISCHAN

¹¹⁹ Da je Gorica slobodnjak znamo iz prijepisa Urbara godine 1720. (AA, IV/b-63), a za Ilijaša iz kanonske vizitacije za godinu 1704. (KAZ, Protokol 130/I).

¹²⁰ *Conscriptio domini Vrbovecz & Rakovecz incolarum etc. in a. 1750 die 2da Maii* – Hrvatski državni arhiv (dalje: HDA), Križevačka županija, Conscriptiones et urbarialia, kutija 750.

– oženjenih braće i/ili sinova 0, vola 1, dojna krava 1, teladi 1, krnjaka 2; 14) ANTONIUS MARTINJAK – oženjenih braće i/ili sinova 1, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{2}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{2}$ jugera, livada veličine 1 voza sijena, konja 1; 15) MATTHIAS BERCZAK¹²¹ – oženjenih braće i/ili sinova 0, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{2}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{2}$ jugera, livada veličine 1 voza sijena; 16) ANDREAS GORICZAY – oženjenih braće i/ili sinova 4, zasijane zemlje srednje klase $\frac{1}{4}$ jugera, nezasijane $\frac{1}{4}$ jugera, livada veličine $\frac{1}{2}$ voza sijena, dojna krava 2, konj (kljuse) 1, krnjaka 7. Iz popisa je uočljivo da su u kućnim zadrugama živjeli Goricaji (5 obitelji), Biđini (4), Prelci (4), Šterki (4), Blaguševići (3), Gašparići (3), Očići (3), Porkulabići (3), Tandarići (3), Haladini (2), Martinjaki (2) i Sudci (2), dok su Lugarić, drugi Haladin, Priščan i Bercak bili sami: ukupno 42 bračna para. Računajući prosječno 5 članova po obitelji (bračni par te djeca, neoženjeni i starci), stanovnika bi bilo 210 a u selu se držalo 12 konja, 7 volova, 10 krava, 11 teladi i 41 krnjak.

Za godinu 1753.¹²² zabilježen je *Popis dominija Rakovec* u kojem su popisana selišta slobodnjaka i kmetova te njihove obveze spram feudalnog gospodara grofa Ludovika Patačića. Nekadašnji purgari Rakovca, Brezana, Baničevca, Samoborca, Hruškovca i Golog Vrha davali su 2 dana tlake tjedno, novčano R. 2 gr. 10 $\frac{1}{2}$ te 1 okovanec pšenice a kmetovi Mlake i Dvorišća tlake 2, novčano R 1 gr. 19 te po 2 okovanca pšenice, zobi i raži. Slobodnjaci “Slovinci”: R 4, pšenice i raži po okovanca 4 te majalem 1, a Vlasi samo novčana davanja (od R 1, gr. 2 do R 6, gr. 5). Na gospoštiji su bila 144 posjeda od čega 58 kmetova i 86 slobodnjaka: Dvorišće 2, Slovinci 53, Vlasi 31. Žitelji sela (*pagus*) Rakovec bili su obvezni: 1) BIGYIN ANDREAS – *hebdomada labor* 3,¹²³ R. 3 gr. 15 $\frac{3}{4}$, *tritici* 1 $\frac{1}{2}$; 2) TANDARICH CASPARUS, *labor* 3; 3) HALADIN ANDREAS, *labor* 2, R. 1 gr. 15 $\frac{1}{4}$, *tritici* $\frac{1}{2}$; 4) LUGARICH STEPHANUS, *labor* 1, gr. 15; 5) PRELECZ GEORGIUS, *labor* 2, R. 2 gr. 10 $\frac{1}{2}$, *tritici* 1; 6) GASPARICH ANDREAS, *labor* 1 $\frac{1}{2}$, gr. 16 $\frac{1}{2}$, *tritici* $\frac{1}{2}$; 7) HALADIN PHILIPPUS, *labor* 1 $\frac{1}{2}$, gr. 16 $\frac{1}{2}$, *tritici* $\frac{1}{2}$; 8) OCHICH ANDREAS BLASIUS, *labor* 2, R. 3 gr. 10 $\frac{1}{2}$, *tritici* 1; 9) STERK PAULUS MARTIN, *labor* 2. Za nekadašnja purgarska sela Rakovec, Baničevac, Samoborci, Brezane, Goli Vrh i Hruškovac kao i kmetska sela Mlaka i Dvorišće je u *Popisu* napomenuto da je riječ o kmetskim selima (*pagi coloniales*) a za njihove stanovnike je izrijekom naznačen njihov kmetski status: “*hi omnes supra scripti coloni ad dominium Rakovecz spectantes*”.

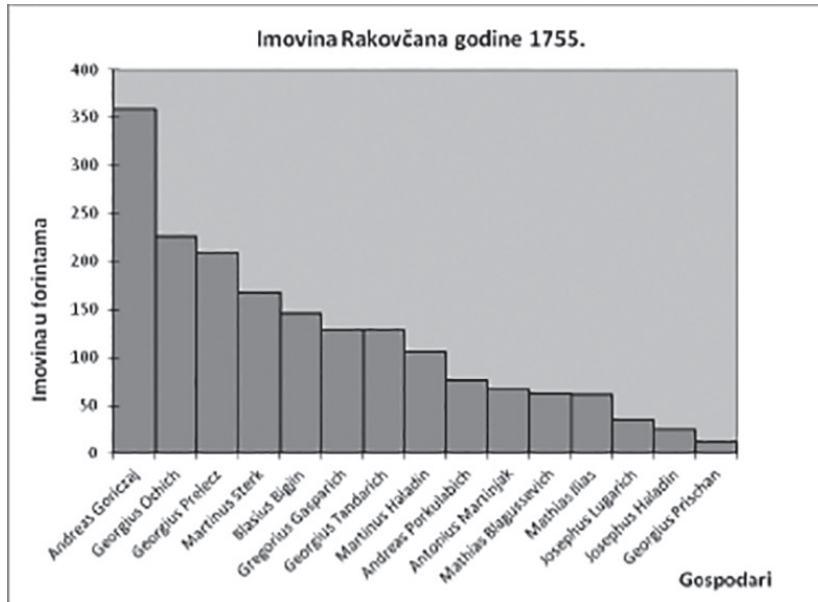
¹²¹ Iz drugih popisa znamo da su *Matthias Blagussevich*, *Georgius Prischan*, *Antonius Martinjak* i *Matthias Berczak* crkveni kmetovi te da su posljednja dvojica obično bila pod Brezane – KAZ, KV V (1733) 43.

¹²² *Conscriptio dominium Rakovecz Anno Domini 1753.* - AA, IVb-64.

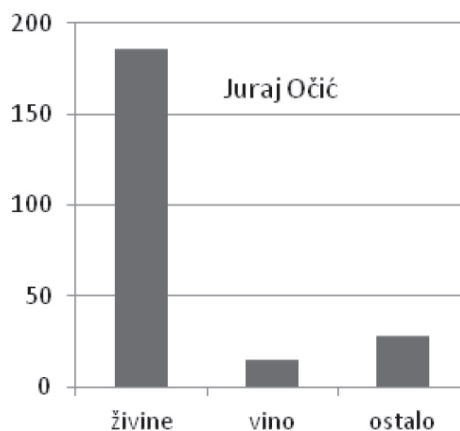
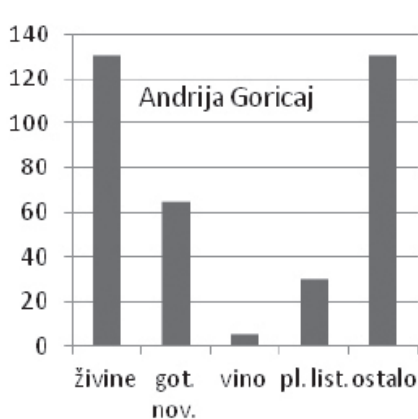
¹²³ Ručna tlaka: 3 težaka tjedno.

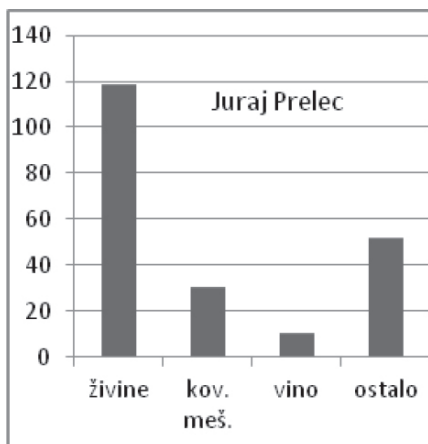
Iz godine 1755.¹²⁴ potječe i *Popis domova sela Rakovec* koje je pripadalo vlastelinstvu Rakovec presvijetlog gospodina grofa Ludovika Patačića.

Na najveću je vrijednost procijenjena imovina slobodnjaka Andrije Gorica-ja (359 forinti i 10 krajcara), zatim Jurja Očića (226 forinti i 21 krajcar) te Jurja Prelca (209 forinti i 25 krajcara). Iz strukture te imovine, a posebice iz njezina grafičkog prikaza, uočljiva je različitost udjela pojedinih segmenata u toj cjelini.

¹²⁴ *Specificatio domorum pagi Rakovecz ad dominium Rakovecz illustrissimi domini comitis Ludovici Patachich* - HDA, Acta Comissionallia, Protokol XI/4.

Tako na primjer domaće životinje čine tek 36,21 % imovine Goricaaja, dok kod Očića taj postotak iznosi čak 81,86 % (kod Prelca – 56,46%). Gotov novac (63 for.) i plemeniti listovi čine 26,19 % Goricaajeve imovine dok druga dvojica tih stavki nemaju – oni se razlikuju po stavci *kovačka meštija* (14,35% Prelčeve imovine). Iz ovoga je razvidno da se navedena trojica najimućnijih rakovečkih žitelja razlikuju po svom statusu: Goricaaj je slobodnjak, Prelec kovač a Očić isključivo poljodjelac. Kod ostalih, stavku *gotov novac* nalazimo kod Šterka (17 for.), Porkulabića (8 for.) i Priščana (6 for.): prvi se bavio krčmarenjem, drugi zvonarijom a treći vjerojatno također nekim obrtom. Od zanimljivosti uočava se prva dioba kod porodice Haladin: matično gospodarstvo Martina Haladina i osamostaljeno Josipa Haladina, koji se (budući da od živina ima samo konja) očito bavi nekom vrstom povoza. U selu je bilo 48 volova, 23 krave, 15 kobila i 3 konja, iz čega je vidljivo kako su volovi a ne konji bili radne životinje a što je posve u skladu s općom tendencijom držanja stoke u Slavoniji u XVIII. st.¹²⁵ Iz *Popisa* je također moguće saznati nešto više o tržišnim cijenama onog vremena, tako su se primjerice cijene volova kretale od 9 do 12,5 F/orinti/ (prosječno 10,5 F), krava od 5,34 do 10 F (prosječno 7,24 F), konja od 10 do 25 F (prosječno 17,5 F) a kobila od 9,67 do 20 F (prosječno 13,94 F).

U Urbaru iz godine 1755. ¹²⁶ (*Urbarium boni Rakovecz*) koji je popisao poslije seljačke bune u Ravnu (*post tumultum rusticorum in Raven 1. Martii 1755.*) davanja su bila sljedeća: 1) nekadašnji p u r g a r i iz sela Baničevci, Samoborci, Goli Vrh, Brezane, Hruškovec i Rakovec plaćaju i nadalje od cijelog selišta martinščinu 1 R 10 gr. i 1 R i 10 gr. *quarter* a naturalne i radne rente daju: 1 vagan

¹²⁵ "Konja je bilo malo, jer se nisu rabili u obradi zemlje, ali se zato držalo dosta volova i, dakako, krava". –Budak, *Hrvatska ...* s. 116.

¹²⁶ AA, II-d 152.

pšenice, kopuna, pile i lopaticu te 6 jaja, 2 dana volovske tlake u tjednu; 2) Mlačani i Dvoriščani ne plaćaju martinščinu nego samo *quarter* 1 R 10 gr. a naturalne i radne rente daju: 2 vagana pšenice, 2 vag. raži, 2 vag. zobi, kopuna, pile i lopaticu te jaja; 3 dana volovske tlake tjedno – Mlačani, Dvoriščani – 1 dan volovske i 2 dana pješačke tlake. Jedni i drugi daju desetinu svinja (*decima majali*). 3) slobodnjaci iz Peskovca i Lonjice plaćaju 2 R 10 gr. godišnje te *quarter* 1 R 10 gr.; vojničku službu služe kao pješaci ili na konju a naturalne rente daju: 4 vagana pšenice, 4 vag. zobi i 1 uškopljenog prasca (*majalis*¹²⁷); 4) Vlasi plaćaju od cijelog selišta 3 R 15 gr. Selo Rakovec je brojalo 8 obitelji Patačićevih podložnika, čiji su glavari bili obvezni:

PAGUS R a k o v e c z	LABOR. HEBD.		OKOVANEZ			PRO CENSUS PECUNIONIS					
	bovis	pedester	trit.	sil.	ave.	maial.	cap. pul. ova gros.	martinschina		quartirium	
ANDREAS BIDGYAN	3	-	1 $\frac{1}{2}$	-	-	x	7	1	10	2	-
GASPARUS TANDARICS	2	-	-	-	-	x	7	-	-	-	-
ANDREAS HALADIN	-	1	$\frac{1}{2}$	-	-	x	3 $\frac{1}{2}$	-	6 $\frac{3}{4}$	-	15
ANDREAS LUGARICH	-	1	-	-	-	x	-	-	-	-	15
THOMAS PRELECZ	2	-	1	-	-	x	7	-	13 $\frac{1}{2}$	1	10
PHILIPUS HALADIN ¹²⁸	1 $\frac{1}{2}$	-	$\frac{1}{2}$	-	-	x	3	-	-	-	15
ANDREAS OCHICH	2	-	1	-	-	x	7	-	13 $\frac{1}{2}$	1	10
PAULUS STERK	-	2	-	-	-	x	-	-	-	-	-

Na vlastelinstvu je bilo 160 posjeda od čega 61 kmet (nekadašnja purgarska i kmetska sela te Kusanovec) i 99 slobodnjaka: Dvorišće 3, Slovinci 61, Vlasi 35. Popisani su kmetovi (*coloni*) u kmetskim selima i slobodnjaci (*libertini*) u svojim naseljima. Nekadašnje trgovište Rakovec je popisano kao selo (*pagus*) a stanovnici kao kmetovi obvezni i 2 dana sprežne tlake tjedno.

¹²⁷ *Krnjak (majalis)* je uškopljeno svinjče, što se podavalo za žirovinu kod većine gospoštija.

¹²⁸ Prelec i Haladin su za molendinum tj. mlinsku daću bili još obvezni dati 1 kopuna (*capones* 1).

Iz popisa davanja (*praestationes*) datiranog g. 1769.¹²⁹ proizlazi da su na gospoštiji bila 146 posjeda od čega 64 kmetova (nekadašnja purgarska i kmet-ska sela te selo Kusanovec) i 82 slobodnjaka: Rakovec 1, Dvorišće 2, 47 *Slovinaca* i 32 *Vlaha*. Davanja slobodnjaka i kmetova dobra Rakovec bila su sljedeća: 1) nekadašnji purgari iz sela Baničevci, Samoborci, Goli Vrh, Brezane, Hruškovec i Rakovec plaćaju novčanu daću različitih iznosa (Očić npr. plaća 1 fl.R. i 30 krajcara¹³⁰, a Biđin 3 fl.R. i 47¼ k.) a naturalne i radne rente daju: 1 vagan pšenice, 2 dana tlake tjedno; 2) Mlačani, Dvoriščani i Dropčevčani plaćaju također različitu novčanu daću a naturalne i radne rente daju: 2 vagana pšenice, 2 vag. raži, 2 vag. zobi te 2 dana tlake tjedno; jedni i drugi daju desetinu svinja (*decimum majalium praestant*). 3) slobodnjaci iz Peskovca i Lonjice plaćaju različitu novčanu daću a naturalne rente daju: 2 okovanca¹³¹ pšenice, 2 okovanca zobi i 1 uškopljenog prasca (*majalis*); 4) Vlasi plaćaju različitu novčanu daću, koja im je jedino davanje. Selo Rakovec je brojalo osam obitelji Patačićevih podložnika, čiji su glavari bili obvezni:

PAGUS R A K O V E C Z	labor heb- domada	okovanecz	pecunia		majalis	Od vinograda koje imaju	
		tritici	Fl. R.	cruc.		Promontorium	fossores
Bigyin Blasius	3	1½	3	47¼	x	Lipnicza&Sambar	9 (3 loc.) ¹³²
Dobricza Georgius	2				x	Lipnicza&Sambar	12 (3 loc.)
Gasparics Matthias	½			49½	x	-	-
Habek Martinus	2				x	Lipnicza&Sambar	9 (2 loc.)
Haladin Georgina	1½	½		49½	x	-	-
Lugarics Georgius	1			45	x	Lipnicza&Sambar	3
Ochich Georgius	2	1	1	30	x	Lipnicza&Sambar	13 (3 loc.)
Prelecz Josephus	2	3	2	31½	x	Lipnicza&Sambar	12 (2 loc.)
Runjak Laurentius (des.)	1	½	1	15¾	x	Lipnicza&Sambar	5 (2 loc.)
Turopolecz Michael ¹³³	-	-	-	-	-	Lipnicza&Sambar	13 (3 loc.)

¹²⁹ *Praestationes libertinorum et colonorum in bonorum Rakovecz ad Verbovecz applicatorum* - AA III d - 34.

¹³⁰ Što je po kursu 1 groš = 3 krajcara 1 R i 10 gr. kao i *quarter* g. 1755.

¹³¹ Okovanec pšenice bio je, po Urbaru, veličine 12½ požunske pinte (*pintas Posonienses*) a okovanec zobi 13½ požunske pinte (*pintas Posonienses*).

¹³² Fossore 9, locis in tribus = na kopača 9, na tri mjesta (*tri vinograda*).

¹³³ Slobodnjak: "Turopolecz Michael servitui Libertinaliu praestat quod ratione cum eodem eo Methodo ac libertinij in Gaj Conventum est".

Nekadašnje trgovište Rakovec opetovano je popisano kao selo (*pagus*) a stanovnici kao kmetovi (*coloni*), osim slobodnjaka Turopolca.

Naposljetku su, u popisu podložnika udove Ivana Patačića iz godine 1778.¹³⁴, zabilježeni i ovi Rakovčani: MARTIN HABEK, BLAS OCHICH, ANDREAS HALADIN, LOVRENCZ GASPARICH, JOSEFF PRELECZ, GEORGIUS LUGARICH, JURAJ TANDARICH I BLAS BIGYIN kao njeni kmetovi (*coloni Patachichiana*); PAVEL PORKULABICH, JOSEFF PRISCHAN, MATTEK BLAGUSSEVICH i IVAN ILIAS kao crkveni kmetovi (*coloni parochiali*); MICH. GORICZAY *aliter* TUROPOLYECZ kao slobodnjak (*libertinus*) i LAURENTIJ RUNYAK kao napušteno selište (*desertus*). Ovaj nam popis zorno ilustrira završetak procesa pokmećivanja u XVIII. stoljeću: nekadašnji rakovečki purgari koje u XV. i XVI. st. preuzetno zovu "građani" u XVIII. su stoljeću definitivno, s iznimkom pokoje slobodnjaka, postali kmetovi, čiji je odnos spram vlastelina potkraj tog stoljeća konačno regulirao marijaterzijanski urbar.¹³⁵

U XVIII. st. broj se podložnika vlastelinstva Rakovec i povećavao i smanjivao a najveću je naseljenost dosegao u vrijeme prvog vlasnika iz roda Patačića, Baltazara (†1719.).

God.	KMETOVI		SLOB.	SLOVINCI		VLASI		UKUPNO		
	nas.	des.		nas.	des.	nas.	des.	NAS.	DES.	UK.
1709. ¹³⁶	92 (55 p.+37 k.)	-	6	21 ¹ / ₄	-	25 ³ / ₈	13 ¹ / ₈		-	150
1716.	95		7	52		37				191
1753.	58		2	53	-	31	-			144
1755.	61		2	61		35				160
1769.	65		2	47		32				146
1778.	70	5	1	46	1	46				168

¹³⁴ *Conscriptio coloni domine comitisse vidue Joan. Patachich a. 1778.* - HDA, Križevačka županija, Acta urbarialia, kutija 743.

¹³⁵ Vežić, Milivoj (ur.) *Urbar hrvatsko-slavonski* Zagreb, 1882.

¹³⁶ G. 1709. još se razlikuju kmetovi i purgari.

Struktura rakovečkog alodijala pak, pokazuje da je zelinski posjed, sve do odvajanja sredinom XVIII. stoljeća, u ukupnoj alodijalnoj masi sudjelovao sa znatnim postotkom livada i vinograda,¹³⁷ dok su oranice bile na rakovečkom području.

ALODIJAL	1630.	1672.	1709.	1716.	1755. ¹³⁸
ORANICE jugera (jutra/ rali)	108	164	247	284	210
SJENOKOŠE na kosaca/ plaustra ¹³⁹	140 p. (40 r. + 100 z.)	85 k.	109 k. (29 r. + 80 z.)	171 k. (91 r. + 80 z.)	95 k. (r.)
VINOGRADI gornica vjedara/na kopača	70 vjedara (14½ r. + 55½ z.)	115½ vjedara (r. +z.)	244 k. (146 r. + 98 z.)	271 k. (215 r. + 56 z.)	120 k. (r.)
ŠUME ¹⁴⁰ jugera	-	350	430	-	-

Iz svega rečenog proizlazi da je podložnička struktura rakovečkog vlastelinstva u feudalno doba (preciznije: u XV., XVI., XVII. i XVIII. st.) izgledala ovako:

- g r a đ a n i (*cives*) bili su stanovnici trgovišta (*oppidum*) Rakovec;
- p u r g a r i (*oppidani*) bili su stanovnici *purgarije* (gradske općine) koju su činila sela (*villae*):
- Brezane, Samoborec i Baničevac,

¹³⁷ G. 1630. zabilježena je gornica iz rakovečke Gorne Lipnice i vrha Zelina, dok su kaštelski vinogradi (*rakovečki – Plušćetski, te zelinski – Vučjak, Šator, Mačkovec*) samo spomenuti bez navođenja veličine (kopača) ili dohotka, dok je 1672. iskazana zajednička gornica (*jus montanum*) za zelinske (*Wchak, Gerdak, Mladina, Satora, Machkovec*) i rakovečke vinograde (*Lippnyczy et Gollyak*): *cubuli uini* 115¹/₂, kao i vinska desetina: *cubulorum* 59, *pinthas* 16.

¹³⁸ Bez zelinskog posjeda, koji se sredinom XVIII. st. odvojio: najvjerojatnije u parnicama s vjerovnicima nakon smrti Aleksandra Patačića g. 1747., budući da je upravo on nakon smrti oca Baltazara g. 1720. naslijedio “*dominium Rakovecz cum Preseka et Zelina*” – *Status familiae Patachich NSK. R 4086. p. 59, 60.*

¹³⁹ Voz (plaustrum) sijena odgovara jedinici 1 kosac (*falcatores*) tj. *onome što kosac može u jednom danu pokositi.*

¹⁴⁰ G. 1630. šume se ne spominju a 1716. (*Gora gornja Rakovečka drugač Salnička, lug prek Lonje Jesenovec menši, Vranje z-ov kraj Lonje vekši, od kerkovečkoga luga na levu stran je Pričak te Lužavec*) i 1755. (*sylva Jesenovecz et Vranje, Mons Rakovechki, sylva Mokricza*) su spomenute, ali bez navođenja veličine u jugerima; g. 1755. zabilježene su samo tri šumice za vinogradske kolje (*sylva palissera*) veličine 26 jugera.

- kasnije još Hruškovec i Goli vrh;
- k m e t o v i (*coloni*) bili su stanovnici sela (*villae*) Mlaka, Dvorišće i Zelina;
- s l o b o d n j a c i (*libertini*) bili su:
  - neki, zbog obavljanja različitih poslova na vlastelinstvu (šumar, maltar, pisar i sl.) djelomice ili u cijelosti, oslobođeni kmetovi ili osiromašeni bivši plemići jed-noselci u selima (npr. slobodnjaci u Dvorišću, Krkaču i Zelini u XVIII. st.);
  - stanovnici novih naselja (*novae coloniae*) naseljeni početkom XVII. st. na opustjela selišta vlastelinstva, tako primjerice:
    - kolonisti iz Slavonije (*Slovinci*) u Lonjici i Peskovcu;
- Vlasi (*Valachi*) u selima Radoišće, Salničani (Salnik), Valetić i Gornje Brezane odn. kasnije selo Hudovo i opustjeli Pochuchan te Lipnica.

Iako se stanovnici trgovišta (*oppidum*) Rakovec u ispravama XV. i XVI. st. do-sljedno nazivaju “građani” (*cives*), oni su najkasnije od vremena Nikole Zrinskog Sigetskog, što će reći od sredine XVI. stoljeća, bili statusno izjednačeni s purgari-ma – stanovnicima trgovišne općine ili purgarije. Pitanje je, također, kakav su sta-tus imali i u tzv. “zlatnim” korvinskim vremenima, kada je Rakovec – kao primje-ricе 1500. godine – brojio, za ono doba impresivnih 115 dimova¹⁴¹? Računajući, naime, da je svaki dim značio domaćinstvo koje je znalo brojiti i do 20 članova¹⁴² te uzevši za račun samo 10¹⁴³, dobit ćemo brojku od 1150 stanovnika koliko danas broji gotovo cijela rakovečka općina. Pa čak i ako uzmemo Krivošičev¹⁴⁴ koefici-jent za gradska naselja (3,9), dobit ćemo brojku od 450 žitelja: gotovo dvostruko više nego što ima današnji Rakovec. Najrealnijim mi se čini množiti brojem 5¹⁴⁵ (kao za g. 1750.) čime se dobiva također respektabilan broj od 575 stanovnika. Ra-kovečki “građani”, doduše, u XV. st. nisu bili obvezni davati radnu rentu (niti tlaku oranja, niti sprežnu tlaku tj. povoz), ali s obzirom na strukturu drugih davanja (posebice s obzirom na naturalna davanja i *kebel* pšenice u vrijeme žetve), riječ je očito bila o “mješovitom” tipu “građanina” koji – kako je ustvrdila N. Klaić – “nije seljak, jer ne živi isključivo od poljoprivrede, ali nije ni ‘čisti’ trgovac i obrtnik, jer

¹⁴¹ “Dim, *fumus*, znači i ognjište, *focus*, a po tome i kuću. U svih je slov. naroda tomu traga, da se daće razpisuju, režu na dimove”. – Mažuranić, *Prinosi ...* str. 237; porezna jedinica temeljem koje se ubirao porez.

¹⁴² Adamček, *Agrarni ...* s. 693.

¹⁴³ Kako je razvidno iz crkvenog popisa godine 1771. kada je u 13 kuća (*domorum*) u selu (*pagus*) Rakovcu živjelo 157 stanovnika (*personarum*) – dakle po 12 prosječno u svakoj. – KAZ, Kanonske vizitacije (1771).

¹⁴⁴ Krivošić, Stjepan. *Zagreb i njegovo stanovništvo od najstarijih vremena do sred. XIX. st.* Zagreb, 1981. s. 55

¹⁴⁵ Računajući prosječno 5 članova po obitelji (bračni par te djeca, neoženjeni i starci).

ima zemlje¹⁴⁶ i stoga pogodan za postupno pokmećivanje. Uz trgovce i obrtnike u rakovečkom su *oppidumu* bili i neki, zbog obavljanja različitih poslova (šumar, maltar, pisar i sl.) djelomice ili u cijelosti, oslobođeni kmetovi (npr. oni navedeni u urbaru iz 1630.¹⁴⁷) te osiromašeni bivši plemići jednoselci (kao primjerice oni iz *Felseo Dworische* g. 1598.¹⁴⁸) kao i niži plemići (kao npr. Matija Pučić koji je početkom XVI. st. imao kuriju u Rakovcu¹⁴⁹). Tezu N. Klaić “da je termin purgar na vlastelinstvu u Hrvatskoj XVII. st. bio samo relikv i više primjera očito ukazuje na pokmećivanje ili feudalizaciju slobodnih varoši na vlastelinstvu”¹⁵⁰ valja situirati ranije: “građani” rakovečkog trgovišta očito su, nametanjem obveze povoza i pješačke tlake (radne rente), već sredinom XVI. st. postali zajedno s podložnicima drugih sela purgarije – “purgari” tj. samo povlašteni kmetovi. Razlog pak takve strukture stanovništva bio je karakter trgovišta: ono je ipak bilo “središte vlastelinstva, oppidum lokalnog značaja”¹⁵¹ odnosno Schaabov¹⁵² “Flecken” koji uključuje sva tri tipa (*Burg-, Amts- und Marktflecken*) tj. da je trgovište bilo u predgrađu grada-tvrđe (*Burg*), da je imalo sajam (*Markt*) i da je bilo sjedište uprave vlastelinstva (*Amt*), no to ipak nije bilo dovoljno. Očito je “pretek važnosti” (*Bedeutungsüberschuss*)¹⁵³ osnovnih funkcija: obrambene (grad-tvrđa), privredne (centar vlastelinstva, sajam, malta) i vjerske (sjedište župe) bio nedovoljan da bi mjesto postalo grad (*civitas*). Doduše, Rakovec je zadovoljavao jednu od temeljnih teza teorije centraliteta, da “*Hauptberuf – oder auch Hauptmerkmal – der Stadt ist es, Mittelpunkt eines Gebietes zu sein*”,¹⁵⁴ no problem je očividno bila veličina tog područja. To nam možda najzornije ilustrira usporedba tih impresivnih 115 rakovečkih dimova g. 1500. s okolnim središtima: tako primjerice “gradu” Rakovcu potčinjeno vrbovečko trgovište (*Oppidum eiusdem - VRBOUCZ*) broji te iste godine 155 a Križevci 132 dima (*Inferior civitas CRISIENSIS – 80, Superior civitas*

¹⁴⁶ Klaić, N. *Prilog pitanju ...* s. 49.

¹⁴⁷ Kao npr. *logar Michael Pilat, teloniator Michael Ječić i officialis Matheus Tutović* itd. – AA, II-d 152.

¹⁴⁸ *Stephanus Prelec* i *Andreas Pengak* – Adamček - Kampuš, *Popisi ...* s. 462.

¹⁴⁹ G. 1513. je Matija Pučić Rakovečki (*Matthia Puchych de Rokonok*) tužio Jurja Brandenburškog za počinjena nasilja u svom domu i kuriji u Rakovcu (*in domum et curiam in Rokonok*) – Nürnberški arhiv, *Brandenburger Literarien*, Nr. 1074.

¹⁵⁰ Klaić, Nada. *Seljačke bune u 17. st. u Hrvatskoj*, HZ XIII, Zagreb, 1960., s. 129.

¹⁵¹ Budak, Neven. *Gradovi varaždinske županije u srednjem vijeku* Zagreb-Koprivnica, 1994., s. 24.

¹⁵² Schaab, Meinrad. *Städtlein, Burg-, Amts- und Marktflecken Südwestdeutschlands in Spätmittelalter und früher Neuzeit* u: Meynen, Emil. *Zentralität als Problem Stadtgeschichtsforschung* Köln–Wien 1979, S 228.

¹⁵³ Christaler, Walter. *Die zentralen Orte in Süddeutschland* Jena 1933, Nachdr. Darmstadt ²1968, S. 26.

¹⁵⁴ Christaller, *Die zentralen ...* S. 23.

CRISIENSIS – 52), dok je g. 1507. Božjakovina, doduše s pripadnostima (*BOSYAKO cum pertinenciis domini prioris Auranae*), brojila 325 a Gradec (*Civitas MONTIS GRECENSIS ZAGRABIENSIS domini regis*) te iste godine – 425 dimova.¹⁵⁵ Na koncu je u XVIII. stoljeću dovršen proces pokmećivanja i nekadašnji “građani” i purgari i kmetovi trgovišta (*oppidum*) Rokonok te njegove purgarije kao i kmetskih sela definitivno su statusno izjednačeni: svi su postali kmetovi, a Rakovec selo.

THE BURGHERS OF RAKOVEC
(*Oppidani Rakonczenses*)

By Franjo Pajur, Zagreb

Summary

Inhabitants of the market town Rakovec are named as citizens (cives) in 15th and 16th century documents. However, due to the fact that their settlement was not a free royal town (libera villa, civitas), but a nobility market town of local significance (oppidum), not later than the 16th century they were made equal to “jobagioni” (later called burghers) in respect to their obligations; i.e. privileged serfs in villages of town areas, the so-called purgarije (boroughs). The question arises whether they had a different status in King Korvin’s golden times when there were as many as 115 family homes in Rakovec, which was quite an impressive number then. Bearing in mind the structure of levies in those times, it is obvious that the majority of citizens were of the “mixed” type (both peasants and tradesmen/craftsmen), and therefore suitable for gradual converting into serfs, as were some others because they were working at different jobs (foresters, customs duty collectors, clerks), and others were partly or entirely freed serfs and former one-village nobility, as well as nobility of lower rank. The “higher level of importance” (Bedeutungsüberschuss) of Rakovec’s basic functions (defence, economy, religion) was evidently insufficient for Rakovec to be named a city. Finally, in the 18th century the “citizens” and the burghers, and serfs of the once existing Rokonok were made equal as to status: they all became serfs, and Rakovec became a village.

Key words: Rakovec; burghers, oppidum

---

¹⁵⁵ Adamček - Kampuš Popisi ...